

วันเวลาแห่งความหวาดกลัว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็กต่อการดำเนินชีวิต
ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

unite for
children

unicef

วันเวลาแห่งความหวาดกลัว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็กต่อการดำเนินชีวิต
ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย 2551

© สงวนลิขสิทธิ์: องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย พ.ศ. 2551

ISBN: 978-974-685-103-9

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย

19 ถนนพระอาทิตย์

แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร

กรุงเทพมหานคร 10200

โทรศัพท์: 02 356 9400

โทรสาร: 02 281 6032

เว็บไซต์: www.unicef.org/thailand

รูปปก: UNICEF/Thailand/2008/Kanoknan

จัดพิมพ์ในประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ	vii
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	viii
1. ความเป็นมา	1
เด็กและปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	1
ระเบียบวิธีในการศึกษาวิจัยและคำศัพท์เฉพาะ	3
2. ผลการศึกษา: ชีวิตประจำวันของเด็ก	7
ครอบครัว	7
ชุมชน ผู้คนและศาสนา	9
โรงเรียน	11
ความหวาดกลัวในทุกๆ วัน	13
สรุป	18
3. ผลการศึกษา: ความรุนแรงในชีวิตประจำวัน	21
ความรุนแรงทางเพศ	21
ประสบการณ์ที่เลวร้าย	21
ภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง	24
ทหารและตำรวจ	24
ผู้ก่อความไม่สงบ	26
ยาเสพติดและความรุนแรง	27
มุมมองของผู้ใหญ่ต่อยาเสพติด	27
เด็กมองยาเสพติดอย่างไร	27
ยาเสพติดใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้วัยรุ่นใช้ความรุนแรงหรือไม่	28
สรุป	29
4. ผลการศึกษา: ความหวังต่ออนาคตที่สงบสุข	31
ความไม่ยุติธรรม	31
การแก้แค้นและการกล่าวโทษ	32
ความหวังต่ออนาคตที่สงบสุข	33
สรุป	34
5. บทสรุป	37
มุมมองของเด็กต่อเหตุการณ์ความไม่สงบและผลกระทบ	37
ประเด็นเรื่องการคุ้มครองเด็ก	38
มุมมองของเด็กต่อรัฐบาลและภาคประชาสังคม	38
ที่มาของการให้ความสนับสนุน	38
6. ข้อเสนอแนะ	41

7. ระเบียบวิธีในการศึกษาวิจัย 43

การวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิ	43
ขั้นตอนการศึกษา	43
คณะผู้ทำงานภาคสนาม	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล	44
กลุ่มศึกษา	44
การจัดประเภทชุมชน	45
วิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	46
ประเด็นเรื่องภาษา	46
สรุป	46

ภาคผนวก 1: คำถามหลักและคำถามย่อยในการศึกษา 47

ภาคผนวก 2: รายละเอียดเครื่องมือการวิจัย 49

อภิธานศัพท์ 51

บรรณานุกรม 52

ตาราง

1. ข้อมูลที่เก็บรวบรวมโดยวิธีการวิจัยแต่ละวิธี แบ่งตามจังหวัด	5
2. ข้อมูลจำนวนผู้เสียชีวิตที่ได้รับจากเด็กผ่านการวาดภาพหัวข้อ ‘ประสบการณ์เลวร้าย’ แบ่งเป็นรายจังหวัด	22
3. จำนวนของผู้เสียชีวิตซึ่งเป็นคนรู้จักของเด็กตามที่ได้บอกเล่าผ่านเครื่องมือการศึกษาทุกประเภท	22
4. ประสบการณ์เลวร้ายที่ได้บอกเล่าปากเปล่าในการวิจัยทุกวิธี โดยมากเป็นการพูดคุยเกี่ยวกับภาพวาด	23
5. การกล่าวถึงอาชุรทั้งหมดตามที่ปรากฏในข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยทุกวิธี	23
6. เด็กในกลุ่มศึกษาโดยรวม แบ่งตามพื้นที่วิจัยและเพศ	45
7. กลุ่มศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่แบ่งออกตามพื้นที่วิจัย	45

รูป

1. แผนที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	1
2. จำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นรายปีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2536-2548	2
3. ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นถึงการทำโทษในบ้าน	8

4. ภาพวาดของเด็กชายอายุ 9 ปี ในพื้นที่ชนบทของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความรุนแรงไม่มาก แสดงให้เห็นคน ‘ดี’ เก็บขยะที่ตกอยู่ที่พื้นไปทิ้ง ส่วนคน ‘ไม่ดี’ ต่อสู้กัน 10
5. ภาพวาดของเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 12 ปี ในพื้นที่เขตเมืองที่มีความรุนแรงสูงในจังหวัดนราธิวาส แสดงให้เห็นคน ‘ดี’ เป็นหญิงชาวมุสลิมแต่งกายถูกต้องตามหลักศาสนา และคน ‘ไม่ดี’ สูบบุหรี่ 10
6. ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นการทำโทษในโรงเรียน 12
7. แผนที่ที่อยู่พร้อมด้วยเหตุผลแสดงว่าเหตุใดสถานที่นั้นจึงมีเครื่องหมายแสดงว่า ‘ปลอดภัย’ (✓) หรือ ‘ไม่ปลอดภัย’ (X) แผนที่นี้วาดโดยเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดปัตตานี 14
8. ‘สิ่งที่อันตรายมากที่สุดสำหรับฉัน’ การเปรียบเทียบรายการคำตอบของเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้กับคำตอบของเด็กในกลุ่มตัวอย่างในกาญจนบุรีและกรุงเทพมหานคร 16
9. ภาพประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย วาดโดยเด็กหญิงชาวพุทธอายุ 10 ปี จากหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดยะลา ในภาพที่เป็นประสบการณ์ที่ดี พี่ชายของเธอกำลังสอนการเต้นแอโรบิคในพื้นที่ “ห่างไกลจากเหตุการณ์ความไม่สงบ” ส่วนภาพที่เป็นประสบการณ์เลวร้ายเป็นรูปของพ่อของเพื่อนชาวมุสลิมของเธอถูกยิงขณะเดินไปละหมาด 16
10. ภาพประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย วาดโดยเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 13 ปี จากหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดยะลา เป็นรูปครอบครัวกำลังเที่ยวสวนสัตว์ ในขณะที่ประสบการณ์เลวร้าย เป็นรูปคนร้ายยิงเหยื่อในร้านน้ำชา 16
11. เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 17 ปี จากพื้นที่ชนบทในจังหวัดยะลา เลือกวาดภาพประสบการณ์ที่ดีเป็นรูปแสดงการช่วยพ่อแม่กรีดยาง ส่วนประสบการณ์เลวร้ายเป็นรูปโรงเรียนถูกเผาทำลาย 17
12. ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นภาพทหารในสถานการณ์ปกติ (เป็นภาพที่ 2 จากภาพชุดทั้งหมด 6 ภาพ) 25
- 13ก. คน ‘ดี’ แต่งกายสุภาพเรียบร้อย และ ‘ผู้ก่อความไม่สงบ’ ภาพนี้วาดโดยเด็กชายชาวพุทธอายุ 14 ปี จากชนบทที่มีระดับความรุนแรงต่ำ และมีพื้นที่สีแดงในจังหวัดยะลา 26
- 13ข. ผู้ก่อความไม่สงบที่เป็นคน ‘ไม่ดี’ มีผมตั้งเป็นทรงหนามแหลม สูบบุหรี่และถือปืน ภาพนี้วาดโดยเด็กชายชาวพุทธอายุ 16 ปี จากชนบทที่มีระดับความรุนแรงปานกลาง และมีพื้นที่สีแดงในจังหวัดยะลา 26
14. คน ‘ไม่ดี’ ในภาพแสดงให้เห็นการใช้ยาเสพติดรูปแบบต่าง ๆ ภาพนี้วาดโดยเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปี จากชนบทที่มีความรุนแรงในระดับปานกลาง และเป็นพื้นที่สีแดงในจังหวัดปัตตานี 28
15. ชาวมุสลิมที่ ‘ดี’ เป็นรูปชายคนหนึ่งยืนละหมาดขณะที่ผู้ก่อความไม่สงบที่ ‘ไม่ดี’ เสพยาเสพติด ภาพนี้วาดโดยเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 17 ปี จากชนบทที่มีความรุนแรงในระดับสูงและเป็นพื้นที่สีแดงในจังหวัดนราธิวาส 28

“

ความสุขที่ฉันอยากเห็นคือการที่คนรักกันและยิ้มให้แก่กัน
มองโลกในแง่ดีและมีความสุขเข้าอกเข้าใจ และให้ดอกไม้แก่กัน

ฉันอยากให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ใช่ทำร้ายกัน
แต่ให้หันหน้าเข้าหากัน ฉันไม่อยากให้สถานที่ที่ฉันชอบไปเล่น
และพักผ่อนต้องกลายเป็นสถานที่อันตราย

เพราะว่ามีเหตุการณ์ความไม่สงบ ฉันอยากให้มีความสุข
เกิดขึ้นทุกๆ ที่ที่ฉันไป มีเจ้าหน้าที่ที่ใจดีคอยให้ความปลอดภัย
และเมตตาแก่เด็กๆ อย่างฉัน

ขอพระอัลเลาะห์ให้ได้โปรดประทานความสุขให้แก่ทุกคนด้วย

หากคนที่มีความคิดดีๆ และมีความตั้งใจดีเข้ามาช่วยเหลือกัน
ฉันเชื่อว่าจะต้องเกิดความสุขแน่

ครอบครัวของฉันและตัวฉันเอง ต้องการให้ทุกคนครอบครัวเข้าใจกัน
ไม่ใช่ทำร้ายกัน ฉันต้องการเพียงเท่านี้

”

เด็กหญิงอายุ 15 ปีที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย มอบหมายให้จัดทำรายงานการศึกษาฉบับนี้ขึ้น โดยมีองค์กรเอกชนไทย ชื่อ Knowing Children เป็นผู้นำ ติดต่อประสานงาน รวบรวมตลอดจนวิเคราะห์ผลการวิจัยและจัดทำรายงาน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพันธมิตร 3 องค์กรในภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มเพื่อนหญิงไทยมุสลิม กลุ่มลูกเหวี่ยง และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย

รายงานการศึกษานี้คงไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากองค์กรพันธมิตรในการออกแบบและพัฒนาคู่มือสำหรับผู้วิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดในภาคใต้และให้ข้อคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอแนะในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ความมุ่งมั่นขององค์กรเหล่านี้น่าชื่นชมเป็นอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงความท้าทายจากปัญหาความไม่สงบที่ยังคงเกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้แล้ว การจัดทำรายงานการศึกษาฉบับนี้ยังได้รับคำแนะนำที่มีคุณค่า ข้อมูลและการสนับสนุนจากองค์กรและบุคคลอื่นๆ ด้วย ที่สำคัญที่สุดคือ องค์กรนิรโทษกรรมสากล ประเทศไทย รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอาจารย์มุฮัมหมัดรอฟีอ์ มูซอ จากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้จัดทำรายงานขอขอบคุณเด็กๆ 2,357 คน และผู้ใหญ่อีก 717 ท่าน ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาและแรงกายแรงใจในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ยังขอขอบคุณเด็กๆ 283 คน ในจังหวัดกาญจนบุรีและกรุงเทพมหานครที่ได้กรุณาให้ข้อมูลในฐานะกลุ่มตัวอย่างการศึกษา

ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ได้เกิดสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเหตุให้องค์การยูนิเซฟเป็นห่วงเกี่ยวกับผลกระทบที่มีต่อชีวิตของเด็ก

เด็กจำนวนมากได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างไรก็ตาม มีผู้ทำการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของความรุนแรงที่มีต่อเด็กไว้น้อยมาก ชีวิตของเด็กๆ ในจังหวัดเหล่านี้มักได้รับความสนใจในลำดับรองลงไปจากเรื่องอื่นๆ โดยส่วนใหญ่สื่อต่างๆ มักกล่าวถึงพวกเขาในลักษณะที่ว่าเป็นตัวอย่างของความรุนแรง และเด็กเหล่านี้มีโอกาสน้อยมากที่จะได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง

เพื่อให้เข้าใจมุมมองของเด็กเกี่ยวกับความรุนแรงและผลของความรุนแรงนั้นต่อชีวิตและชุมชนของพวกเขา ได้ดียิ่งขึ้น องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทยได้มอบหมายให้องค์กรเอกชนไทย คือ Knowing Children และองค์กรพันธมิตรในภาคใต้อีกสามองค์กร ได้แก่ กลุ่มเพื่อนหญิงไทยมุสลิม กลุ่มลูกเหรียง และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระหว่างปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2550

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเด็กๆ ชาวมุสลิมและชาวพุทธจำนวน 2,357 คนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนเด็กอีก 283 คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการศึกษา ได้มีการออกแบบวิธีการ หรือเครื่องมือในการวิจัย 10 รายการ เพื่อช่วยให้เด็กๆ สามารถตอบคำถามในการวิจัยได้ จากนั้นได้เก็บข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 11,444 รายการอย่างเป็นระบบ ข้อมูลส่วนใหญ่นี้สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยพบว่าเด็กเหล่านี้มีความวิตกกังวลและความเครียด สืบเนื่องมาจากความไม่สงบและความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ตลอดจนประสบการณ์ด้านความรุนแรงที่เด็กได้รับมาและจากการที่ต้องอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกโจมตี ในแต่ละวัน เด็กๆ ต้องรับรู้เหตุการณ์การโจมตีและเหตุการณ์อันเกี่ยวเนื่องกับความรุนแรงอื่นๆ ซึ่งทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต

กระนั้นก็ตาม ผลการศึกษาวิจัยในเชิงบวกแสดงให้เห็นว่าแม้เด็กจะต้องเผชิญกับความตึงเครียดที่ต้องใช้ชีวิตท่ามกลางความรุนแรง แต่ไม่มีเด็กคนไหนที่แสดงอคติหรือมุมมองในด้านลบต่อศาสนาอื่นเลย กับทั้งมิได้กล่าวว่าศาสนาเป็นต้นเหตุแห่งความไม่สงบ ผลการศึกษาวิจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ มีเด็กจำนวนน้อยที่มีความเห็นในเชิงลบต่อทหารและเจ้าหน้าที่ตำรวจ เด็กเหล่านี้หวาดกลัวทหารและเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะมองว่ากลุ่มคนในเครื่องแบบเป็นเป้าหมายที่พวกเขากลัวความไม่สงบสามารถโจมตีได้โดยง่าย และเด็กๆ กลัวที่จะต้องอยู่ใกล้กับคนในเครื่องแบบหากเกิดการโจมตีขึ้นจริง

จากคำตอบที่ได้รับ เด็กๆ ในภาคใต้มองภาพของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบว่าเป็นชายหนุ่มแต่งกายตามสมัยนิยม ถืออาวุธและมีพฤติกรรมที่ไม่ดี เป็นต้นว่าเสพยาเสพติด ดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ เด็กบางคนยังได้กล่าวถึงปัญหาการใช้ยาเสพติดของตนเองและมองว่าเป็นปัญหาในชุมชนของตน

แม้ดูเหมือนว่าหนึ่งในสามของเด็กผู้ตอบคำถามในภาคใต้จะมีความรู้สึกในเรื่องการแค้นและความไม่ยุติธรรม แต่ความรู้สึกเหล่านี้เป็นเพียงความนึกคิดในวัยเด็กตามปกติมากกว่าที่จะเป็นเรื่องสัมพันธ์กับปัญหาความไม่สงบ อีกทั้งเด็กส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงออกว่าตนชื่นเคืองผู้ใดหรือคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ดังนั้น เมื่อพิจารณาประกอบกับมุมมองของเด็กๆ เกี่ยวกับความสงบสุขแล้ว เห็นว่ายังมีโอกาสที่จะป้องกันมิให้วงจรความรุนแรงอันชั่วร้ายนี้ถ่ายทอดต่อไปจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ หากว่าสามารถดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพได้อย่างทัน่วงที่ และมุ่งเน้นไปที่เด็กและเยาวชนโดยตรง

รายงานการศึกษาฉบับนี้ให้ข้อสรุปโดยเสนอแนะแนวทางปฏิบัติต่อไปนี้

1. ส่งเสริมความตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิของเด็กและการคุ้มครองเด็กให้เกิดขึ้นในภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้ติดอาวุธต่างๆ ตลอดจนทหาร เจ้าหน้าที่ตำรวจและกลุ่มผู้รักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน โดยจัดทำเป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานีและภาษาไทย
2. มุ่งเน้นให้การศึกษาและจัดกิจกรรมเสริมสร้างสันติภาพให้แก่เด็กๆ ทั้งที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน รวมถึงสถาบันการศึกษาทางศาสนา โดยผ่านการจัดการศึกษาทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ห้ามการลงโทษทางกายแก่นักเรียนในโรงเรียน และสนับสนุนการพัฒนาวิธีการทางวินัยแบบทางเลือก
4. สร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกในการรายงานและการรับมือกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กในครอบครัว ชุมชนและโรงเรียน
5. ดำเนินการให้บริการด้านการคุ้มครองเด็กและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อสามารถระบุปัญหาและรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
6. ออกแบบโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาคความตึงเครียดทางอารมณ์ของเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ โดยมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถในการฟื้นคืนสู่ปกติตามธรรมชาติของเด็ก
7. ส่งเสริมโครงการป้องกันการใช้ยาเสพติดและการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีหลักการคือ ลดอันตราย นำเด็กที่ติดยาเสพติดกลับคืนสู่สังคมและฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กเหล่านั้น โดยให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งนอกเหนือจากการดำเนินกระบวนการตามกฎหมาย
8. ให้โรงเรียนและชุมชนเป็น 'เขตสันติภาพ' โดยลดการติดอาวุธของคนทุกกลุ่ม

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะข้างต้นเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ควรให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ตามแนวความคิดและมุมมองที่เด็กมี รายงานการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า สายใยแห่งความสมานฉันท์มีอยู่แล้วในตัวเด็กๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ที่ได้รับผลกระทบ การสร้างสันติภาพและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในอนาคตจึงควรทำให้สายใยนี้มีความเข้มแข็ง ในขณะที่เด็กๆ เหล่านี้เติบโตขึ้น

1. ความเป็นมา

ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นมาปัญหาความไม่สงบทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยคือ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลาและบางอำเภอของจังหวัดสงขลา อันเป็นพื้นที่ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ปัญหาความไม่สงบนี้ก่อให้เกิดการกระทำที่ป่าเถื่อนโหดร้ายอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนและพลเรือนตกเป็นเป้าหมายมากขึ้น

องค์การยูนิเซฟมีความห่วงใยถึงผลกระทบของความรุนแรงต่อเด็ก จึงได้มอบหมายให้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจการรับรู้และมุมมองของเด็กที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่ได้รับผลกระทบ โดยการศึกษาวิจัยนี้ได้ดำเนินการตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2550

เด็กและปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้ของประเทศไทยเริ่มขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 และส่งผลกระทบต่อเด็กนับล้านคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ความรุนแรงเช่นนี้ ได้แก่ การขับรถประกบยิงเหยื่อโดยไม่เลือกว่าจะเป็นผู้ใด การฆ่าตัดศีรษะ การฆ่าแล้วจุดไฟเผาศพ การดักซุ่มสังหารหมู่ผู้โดยสารรถประจำทาง ซึ่งรวมถึงเด็กๆ ด้วย สื่อมวลชนมักจะระบุว่าผู้รับผิดชอบต่อการก่อความรุนแรงดังกล่าวเป็น “กลุ่มแบ่งแยกดินแดน” บ้าง หรือ “กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ” บ้าง แต่ก็แทบจะไม่สามารถระบุชื่อ จับกุมหรือนำตัวกลุ่มคนเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ โดยการโจมตีบ่อยครั้งเกิดขึ้นในตอนกลางคืน โดยมีชาวบ้านรวมถึงเด็กเฝ้ามองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่สามารถช่วยเหลือได้

มีโรงเรียนจำนวนมากถูกเผาทำลาย และเด็กบางคนต้องเห็นครูของตนถูกสังหารไปต่อหน้าต่อตา ยกตัวอย่างเช่น ในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2549 ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัย คนร้าย

4 คนยิงครูโรงเรียนประถมคนหนึ่งในจังหวัดนราธิวาสเสียชีวิตต่อหน้านักเรียนของครูผู้นั้น

การศึกษาข้อมูลที่ได้รับจากกระทรวงศึกษาธิการพบว่า นับตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 มีบุคลากรทางการศึกษา (ได้แก่ ครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน ครูที่ปลดเกษียณแล้ว และเจ้าหน้าที่ฝ่ายสนับสนุนของโรงเรียน) เสียชีวิตทั้งสิ้นจำนวน 92 คน และได้รับบาดเจ็บอีก 88 คน¹ การโจมตี

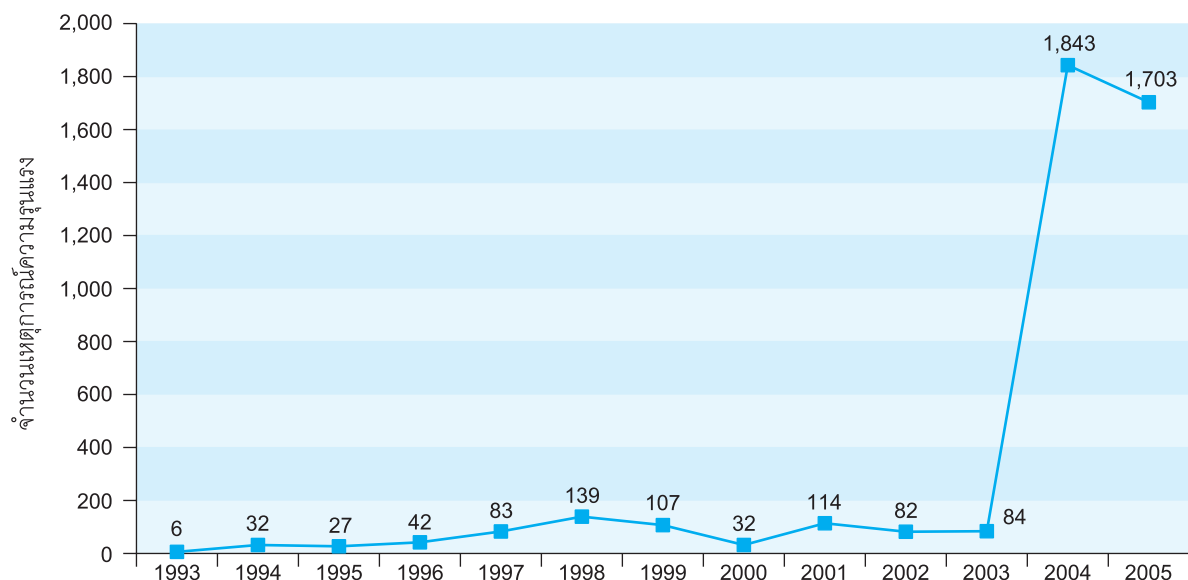
¹ ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2551

ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่โรงเรียน เป็นผลให้ครูต่างได้รับแจกอาวุธปืนเพื่อพกพาไว้ป้องกันตัว หรือต้องเดินทางไปกลับโรงเรียนโดยมีเจ้าหน้าที่ติดอาวุธคอยอารักขา² ปัจจุบันโรงเรียนหลายแห่งมีเจ้าหน้าที่ติดอาวุธที่เป็นอาสาสมัครคอยเฝ้าระวังรักษาความปลอดภัย

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้เอง มีโรงเรียนถูกเผาทำลายไปแล้วกว่า 297 โรง มีนักเรียนเสียชีวิต 30 คนและอีก 92 คนได้รับบาดเจ็บ ปัญหาความไม่สงบนี้ทำให้โรงเรียนต้องปิดการเรียนการสอนเป็นช่วงๆ โดยโรงเรียนจะปิดหลายวัน หรือไม่ก็เป็นสัปดาห์ หรือเป็นเดือน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จนถึงปี พ.ศ. 2546 เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสทั้งสิ้น 748 เหตุการณ์ (รวมเหตุการณ์ในจังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูล) คิดเป็นอัตราเฉลี่ย 68 เหตุการณ์ต่อปี ในปี พ.ศ. 2547 อัตราการเกิดความรุนแรงเพิ่มขึ้นในระดับที่ไม่เคยมีมาก่อน³ ส่วนในปี พ.ศ. 2547 และ 2548 นั้นมีเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งสิ้น 3,546 เหตุการณ์เป็นผลให้มีผู้เสียชีวิต 1,175 คนและผู้ได้รับบาดเจ็บอีก 1,765 คน ความถี่ของเหตุการณ์ในระหว่างปี พ.ศ. 2547-2548 นั้นเพิ่มขึ้น 26 เท่าเมื่อเทียบกับช่วงปี พ.ศ. 2536-2546

รูปที่ 2: จำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นรายปีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2536 - 2548

(ที่มา: รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2549 หน้า 9)

รายงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) อ้างถึงข่าวในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งที่พิมพ์เผยแพร่ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548 ว่ามีเด็กจำนวน 6,020 คน ต้องกำพร้าเนื่องจากการสังหารที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ ในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์รายงานว่ามียอดเด็กจำนวน 1,100 คน ต้องกำพร้าเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในปีดังกล่าว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนเด็กกำพร้าทั้งประเทศ สัดส่วนตัวเลขดังกล่าวนี้สูงกว่าที่ควรจะเป็นถึงกว่าสองเท่า เนื่องจากจำนวนเด็กในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นคิดเป็นเพียงร้อยละ 5 ของประชากรเด็กทั้งประเทศ⁴

² http://www.unicef.org/thailand/media_6796.htm

³ รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2549 หน้า 9

⁴ หมายเหตุแนบท้ายหมายเลข 2 ในรายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ หน้า 111

นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ประท้วงที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 จนนำไปสู่การสลายการชุมนุมและการสูญเสียชีวิตในเวลาต่อมา เด็กต้องกลายเป็นเครื่องมือในการเดินขบวนที่มีผู้หญิงเป็นแกนนำ⁵ บางครั้ง ผู้หญิงและเด็กถูกใช้เป็นเกราะมนุษย์เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่เข้าไปในหมู่บ้าน

เด็กจำนวนมากได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างไรก็ตาม มีผู้ทำการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของความรุนแรงที่มีต่อเด็กไว้น้อยมาก ชีวิตของเด็กๆ ในจังหวัดเหล่านี้มักได้รับความสนใจในลำดับรองลงไปจากเรื่องอื่นๆ โดยส่วนใหญ่สื่อต่างๆ มักกล่าวถึงพวกเขาในลักษณะที่เป็นตัวอย่างของเหยื่อความรุนแรง และเด็กเหล่านี้มีโอกาสน้อยมากที่จะได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง

ระเบียบวิธีในการศึกษาวิจัยและคำศัพท์เฉพาะ

การศึกษาวิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพร่วมกับเด็กและจากเด็ก (อายุน้อยกว่า 18 ปี) และผู้ใหญ่ (มีผู้ตอบคำถามจำนวน 717 คน ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป) จากนั้นนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ

มีเด็กที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าร่วมในงานวิจัยนี้ทั้งสิ้น 2,357 คน ส่วนเด็กอีก 283 คนอาศัยอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของประเทศไทย (กาญจนบุรีและกรุงเทพมหานคร) เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาวิจัยมีการออกแบบวิธีการ หรือเครื่องมือในการวิจัย 10 รายการ เพื่อช่วยให้เด็กๆ สามารถตอบคำถามในการวิจัยได้ (ดังที่ได้อธิบายโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 7 และภาคผนวก 2) เด็กบางส่วนตอบคำถามผ่านเครื่องมือทุกประเภท ในขณะที่เด็กบางคนใช้เพียงบางเครื่องมือเท่านั้น เครื่องมือในการวิจัยเหล่านี้ได้แก่

- การวาดภาพคน ‘ดี’ และคน ‘ไม่ดี’ และประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย
- การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น (ชุดละหกภาพ) พร้อมด้วยคำถามที่เกี่ยวข้อง
- แผนที่ที่อยู่ระบุสถานที่ปลอดภัยและไม่ปลอดภัย
- การสำรวจทัศนคติโดยมีข้อความให้เด็กได้แสดงความเห็น
- การระบุรายการคำตอบสำหรับข้อความบางข้อความ
- การเติมข้อความในประโยคที่เว้นว่างไว้ให้สมบูรณ์ แต่ละประโยคจะมีข้อความเริ่มต้นไว้ให้
- การสัมภาษณ์แบบเครือข่าย
- การวาดภาพและ/หรือการเขียนเรียงความเกี่ยวกับ ‘โรงเรียนของฉัน’ และ ‘มุมมองเรื่องความสงบสุข’
- ดอกไม้แห่งความสงบสุข (เครื่องมือป้องกันที่ช่วยให้ผู้ตอบคำถามได้แง่มุมด้านบวกของชีวิตเมื่อสิ้นสุดการตอบคำถาม)

ผลการศึกษาที่แสดงเป็นข้อมูลสัดส่วนจะระบุถึงจำนวนผู้ตอบคำถามสำหรับการศึกษาแต่ละแนววิธีไว้ด้วยเครื่องหมาย ‘...’ ซึ่งปรากฏตลอดรายงานฉบับนี้ใช้กับถ้อยคำสำนวนในเครื่องมือศึกษาวิจัยหรือการอ้างอิงเป็นพิเศษ ส่วนเครื่องหมาย “...” นี้ใช้กับคำพูดของผู้ตอบคำถาม

การศึกษาวิจัยพยายามจัดกลุ่มเด็กชายและเด็กหญิงที่มีอายุระหว่าง 7-17 ปีจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เป็นต้นว่าชนบทและในเมือง พื้นที่สีแดง และพื้นที่ที่ได้ผลกระทบจากความรุนแรงในระดับต่างๆ

⁵ International Crisis Group, 2007 หน้า 10

ในรายงานฉบับนี้ คำว่า ‘พื้นที่ชายแดนภาคใต้’ หมายถึง จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และอีก 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา (ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวีและอำเภอสบ้าย้อย) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย

ในรายงานฉบับนี้จะเรียกภาษาที่ใช้พูดในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ว่าภาษา ‘มลายูถิ่นปัตตานี’ ส่วนตัวเขียนจะเรียกว่า ‘ยาวี’ อย่างไรก็ตาม ถ้อยคำสองคำนี้อาจใช้แทนกันได้ในภาษาพูดประจำวัน

รายงานฉบับนี้จะเรียกเหตุการณ์ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ว่า ‘ความไม่สงบ’ อย่างไรก็ตาม แหล่งอ้างอิงอื่นๆ ทั่วไป อาจเรียกเหตุการณ์ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ว่า ‘ความขัดแย้ง’ ‘ความรุนแรง’ ‘การก่อความไม่สงบ’ และ ‘การแบ่งแยกดินแดน’

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คำแปล ‘ผู้ก่อความไม่สงบ’ ใช้กับผู้ใดในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ระบุว่าเป็นผู้ก่อความรุนแรงทั้งในภาษามลายูถิ่นปัตตานีและในภาษาไทย ขณะที่คำว่า ‘อาชญากร’ ใช้แปลถ้อยคำที่เด็กในกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรีใช้

ในปี พ.ศ. 2548 มีการจัดระเบียบพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางของนโยบายด้านเศรษฐกิจในการรับมือกับความรุนแรงในภาคใต้ พื้นที่สีแดง หมายถึง พื้นที่ที่มีปัญหาความไม่สงบ นอกจากนี้พื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเขตสีแดงยังอาจหมายถึงหมู่บ้านที่มีความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรมากกว่าที่จะเป็นฐานที่ตั้งของผู้ก่อความไม่สงบ⁶

คณะผู้ทำงานภาคสนามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18 - 25 ปี มีความคุ้นเคยกับชุมชนที่เข้าไปเก็บข้อมูล คณะทำงานนี้ใช้ *คู่มือนักวิจัย* ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือในการวิจัย 10 รายการ (เป็นภาษาไทย) สื่อวัสดุที่เกี่ยวข้องและวิธีปฏิบัติด้านจริยธรรมในการทำการวิจัยในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ อย่างไรก็ตาม การทำงานวิจัย คณะผู้ทำงานภาคสนามพบกับอุปสรรคมากมายเนื่องจากความเสี่ยงจากเหตุการณ์ความไม่สงบ นอกจากนี้ ผู้ตอบคำถามที่เป็นเด็กบางส่วนไม่มั่นใจที่จะเขียนคำตอบเป็นภาษาไทยซึ่งส่งผลกระทบต่อคำตอบสำหรับเครื่องมือการวิจัยบางรายการ ยิ่งไปกว่านั้น คณะผู้ทำงานภาคสนามจำต้องใช้เครื่องมือการศึกษาวิจัยซึ่งเป็นภาษาไทย ผ่านการแปลเป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานีแล้วบันทึกข้อมูลเป็นภาษาไทย ซึ่งคณะผู้ทำงานภาคสนามบางคนไม่ถนัดภาษามลายูถิ่นปัตตานีจึงอาจทำให้แปลความหมายผิดเพี้ยนไปบ้าง อย่างไรก็ตาม คณะผู้ทำงานได้ระมัดระวังเป็นพิเศษเพื่อให้อุปสรรคเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของข้อมูลให้น้อยที่สุด

⁶รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2549

ตารางที่ 1: ข้อมูลที่เก็บรวบรวมโดยวิธีการวิจัยแต่ละวิธี แบ่งตามจังหวัด

เครื่องมือ	ยะลา	ปัตตานี	นราธิวาส	สงขลา	กรุงเทพมหานคร	กาญจนบุรี	รวมทั้งสิ้น
ดี/ไม่ดี							
คน	392	274	253	135	29	32	1,115
ประสบการณ์	354	171	217	117	23	35	917
การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น	193	88	95	80	12	7	475
แผนที่ที่อยู่	188	118	69	61	8	9	453
การสำรวจทัศนคติ							
เด็ก	382	280	217	142	40	23	1,084
ผู้ใหญ่	185	121	80	89	0	0	475
ความต้องการ/ความหวัง/ ความกลัว	381	274	254	147	19	16	1,091
เติมข้อความในประโยค							
เด็ก	381	352	262	184	45	35	1,259
ผู้ใหญ่	191	21	19	19	0	0	250
การสัมภาษณ์แบบเครือข่าย	198	128	119	75	4	15	539
โรงเรียนของฉัน	193	126	84	88	31	23	545
วาดภาพอย่างเดียว	18	39	5	40	23	6	
เขียนเรียงความอย่างเดียว	3	9	4	6	2	9	
วาดภาพและเขียนเรียงความ	172	78	75	42	6	8	
“ความสงบสุข” ในความคิดของฉัน	185	90	63	64	38	24	464
วาดภาพอย่างเดียว	7	33	2	14	34	3	
เขียนเรียงความอย่างเดียว	5	22	3	24	0	8	
วาดภาพและเขียนเรียงความ	173	35	58	26	4	13	
ดอกไม้แห่งความสงบสุข	775	590	593	282	147	93	2,480
รวมทั้งสิ้น	3,998	2,633	2,325	1,483	396	312	11,147

2. พลการศึกษา: ชีวิตประจำวันของเด็ก

ชีวิตประจำวันของเด็กในชุมชนพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งคณะผู้ทำงานได้เข้าไปทำการศึกษาวิจัยนั้นได้รับผลกระทบจากความรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภัยอันตรายเช่นนี้มีผลต่อกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้นว่า การไปโรงเรียน การจับจ่ายสินค้า การเดินทางไม่ว่าจะทางรถโดยสารหรือทางรถยนต์ หรือแม้แต่การไปร้านน้ำชา กิจกรรมเหล่านี้มีความเสี่ยงที่อาจทำให้เด็กๆ ต้องพบกับการถูกสังหาร ความตาย การบาดเจ็บ ความกลัว และความทุกข์ทรมานได้โดยไม่ทันตั้งตัว

รายงานบทนี้จะศึกษาวิเคราะห์ประสบการณ์ ตลอดจนมุมมองของเด็กๆ รวมถึงความคิดของเด็กต่อเรื่องชีวิตประจำวันในครอบครัวและชุมชนของตน ศาสนา และโรงเรียน จากนั้นจึงเป็นบทสรุปเกี่ยวกับความหวาดกลัวและความวิตกกังวลที่เด็กเล่าให้ฟัง

ครอบครัว

ในการตอบคำถามสำหรับเครื่องมือการวิจัยแต่ละประเภท เด็กๆ ได้เน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองเป็นพิเศษ ในการสัมภาษณ์แบบเครือข่ายหนึ่งในสามของเด็กที่ตอบคำถาม (ร้อยละ 34 ของคำตอบจำนวน 539 คำตอบ) กล่าวว่าผู้ปกครองคนหนึ่ง (หรือมากกว่านั้น) เป็นผู้ที่ตนรักมากที่สุด การทำแบบฝึกหัดดอกไม้แห่งความสุข เด็กส่วนมาก (ร้อยละ 95 ของคำตอบทั้งหมด 2,480 คำตอบ) ระบุว่าสมาชิกในครอบครัวเดียวเป็น ‘ผู้ที่รักฉันมากที่สุด’

เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาคำตอบที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบเครือข่าย เด็กกล่าวว่าตนต้องการการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่และพ่อ เด็กจะกล่าวถึงแม่บ่อยกว่าพ่อสามเท่า โดยจะกล่าวว่าเป็นบุคคลที่ ‘ใจดีกับเธอเสมอ’ และ ‘ที่เธอไว้วางใจมากที่สุด’ อย่างไรก็ตาม มีการกล่าวถึงสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นพี่น้องมากกว่าสมาชิกอื่นในครอบครัวขยาย เป็นต้นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ลุงและป้า

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องที่เด็กมีความไว้วางใจผู้ปกครองเป็นอย่างมากนี้ มีข้อยกเว้นคือ เด็กมีความต้องการด้านอารมณ์บางประการที่ทำให้เพื่อนกลายเป็นบุคคลสำคัญ แม้จะไม่บ่อยเท่ากับผู้ปกครอง

นอกจากนี้ คำตอบที่ได้รับจากการสำรวจทัศนคติชี้ให้เห็นว่าเด็กมีความรู้สึกชื่นชมต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก เด็ก 4 คนจาก 5 คน (ร้อยละ 80 ของคำตอบทั้งหมด 1,018 คำตอบ) เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ‘ครอบครัวของฉันดูแลฉันเป็นอย่างดี’

ความรู้สึกในเชิงบวกที่เห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเดียวที่เด็กได้แสดงออกมาโดยผ่านทางเครื่องมือวิจัยแบบต่างๆ นั้นยังให้ภาพที่ไม่สมบูรณ์ ในการสัมภาษณ์แบบเครือข่าย เด็กส่วนใหญ่กล่าวว่าตนรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่กับผู้ปกครอง (ร้อยละ 88 ของคำตอบจำนวน 520 คำตอบ) นอกจากนี้ หากเด็กถูกผู้ปกครองคนหนึ่ง

รูปที่ 3: ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นถึงการทำโทษในบ้าน

ทำโทษอย่างหนัก เด็กสองในสามคนก็จะไปหาผู้ปกครองอีกคนหนึ่ง ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความรุนแรงในบ้านจะพบได้บ่อยครั้งจากภาพในหัวข้อคดี - ไม่ดี และประสบการณ์ที่ดี - เลวร้าย

ข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็นและการสำรวจทัศนคติสะท้อนให้เห็นประเด็นเรื่องการทำโทษในบ้าน ภาพที่ใช้ในกิจกรรมการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็นภาพหนึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กชายคนหนึ่งถูก ‘แม่’ ตีด้วยไม้เรียวและดุด่า ส่วน ‘พ่อ’ ของเด็กคนนี้ยืนอยู่ข้างๆ ถือเข็มขัดยาวอยู่เส้นหนึ่ง เด็กนั้นร้องไห้และเห็นได้ชัดว่าปัสสาวะราดด้วยความกลัว (รูปที่ 3) จากผู้ตอบคำถาม 475 คน ในการถามด้วยวิธีการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น ร้อยละ 38 ของผู้ตอบคำถามกล่าวว่าตนมีประสบการณ์ตรงถูกทำโทษอย่างนี้มาแล้ว ร้อยละ 8 กล่าวว่าการทำโทษเช่นนี้เกิดขึ้นเสมอ และร้อยละ 6 กล่าวว่าเกิดขึ้นบางครั้ง ร้อยละ 22 ของผู้ตอบคำถามจำนวน 475 คน กล่าวว่าการทำโทษเช่นนี้เป็นเรื่องถูกต้อง ขณะที่ร้อยละ 29 กล่าวว่าไม่ควรทำโทษเช่นนี้

นอกจากนี้ยังได้ทดสอบทัศนคติเกี่ยวกับการลงโทษทางกายต่อไปโดยใช้วิธีให้แสดงความคิดเห็นต่อประโยคที่ว่า ‘เมื่อฉันทำผิด ฉันควรได้รับการลงโทษอย่างรุนแรง’ ปรากฏว่าจากผู้ตอบคำถาม 1,010 คน ร้อยละ 35 เห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 50 ไม่เห็นด้วย ในทางตรงกันข้าม มีเพียงร้อยละ 20 (12 คนจาก 61 คน) ของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรีที่ไม่เห็นด้วยกับประโยคดังกล่าว ผู้ใหญ่ในภาคใต้จะแสดงความไม่เห็นด้วยกับการลงโทษทางกายชัดเจนกว่าเด็ก กล่าวคือ จากผู้ตอบคำถามที่เป็นผู้ใหญ่ 469 คน ร้อยละ 73 ตอบว่าไม่เห็นด้วย

จากผู้ตอบคำถามที่เป็นเด็กจำนวน 1,012 คน ที่แสดงความคิดเห็นต่อประโยคที่ว่า ‘เหตุการณ์ความไม่สงบทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวของฉัน’ ร้อยละ 33 เห็นด้วย และร้อยละ 49 ไม่เห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 18 ไม่ออกความเห็น ในส่วนของผู้ใหญ่ คำตอบที่ได้รับเกือบจะเหมือนกันกับทัศนคติของเด็กคือ ร้อยละ 29 เห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 51 ไม่เห็นด้วย แม้ดูเหมือนว่าความรุนแรงในชุมชนจะไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเด็กในทุกครอบครัว แต่ก็มีเด็กจำนวนมากที่ดูจะมีประสบการณ์ได้รับความรุนแรงในบ้านมากขึ้นเมื่อเหตุการณ์ความไม่สงบทวีความรุนแรงขึ้น

กล่าวได้ว่าในหมู่บ้านชาวมุสลิมภาคใต้ นั้น มัสยิดเป็นศูนย์กลางด้านการจัดการชุมชน และเป็นสถานที่พบปะเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนด้วย⁷ ในแผนที่ที่อยู่ เด็กๆ มักจะทำเครื่องหมายมัสยิดและบ้านของผู้นำศาสนาว่าเป็นสถานที่ ‘ปลอดภัยและเป็นที่พักพิงได้’ ควบคู่กันกับบ้านของผู้นำชุมชน เช่น บ้านของกำนันหรือบ้านของหัวหน้าตำบล

เมื่อเอ่ยถึงผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชน เด็กๆ มักจะเรียกชื่อของผู้นำเหล่านั้น ประหนึ่งว่าความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยนั้นมีพื้นฐานมาจากการที่เด็กรู้จักกับผู้นำเหล่านั้นเป็นการส่วนตัว มากกว่าจะเป็นเรื่องของอำนาจของผู้นำ การแสดงความเห็นต่อข้อความที่ใช้ในการสำรวจทัศนคติที่ว่า ‘ผู้นำชุมชนดูแลเด็กเป็นอย่างดี’ กว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 57) ของเด็กที่ตอบคำถามจำนวน 1,074 คน เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ขณะที่เกือบ 1 ใน 4 ไม่เห็นด้วย และ 1 ใน 5 ไม่ออกความเห็น บางครั้งความคิดเห็นของเด็กต่อผู้นำชุมชนบางคนเป็นไปในเชิงลบ ยกตัวอย่างเช่น มีเด็กอายุ 13 ปีคนหนึ่งเขียนว่า “ผู้นำชุมชนของฉันไม่รู้อะไรเลย จบแค่ ป.4 และใส่ใจแต่บ้านที่อยู่ใกล้ๆ บ้านตัวเท่านั้น (ฉันเกลียดคนอย่างนี้จัง)” ผู้ตอบคำถามที่เป็นผู้ใหญ่จะมีความมั่นใจน้อยกว่าเด็กในเรื่องของความสามารถหรือความมุ่งมั่นของผู้นำชุมชนในการดูแลเด็ก มีเพียงร้อยละ 42 ของผู้ใหญ่จำนวน 476 คนเท่านั้นที่เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว

ในเรื่องของศาสนา เห็นได้ชัดว่า ประชาชนมีความเคารพศาสนาและความแตกต่างทางศาสนา เนื่องจากไม่พบว่าเด็กผู้ตอบคำถามคนใดที่กล่าวถึงศาสนาอื่นในด้านลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พบว่าบางครั้งภาพวาดในมุมมองเรื่องความสุขแสดงให้เห็นสิ่งตรงกันข้าม ยกตัวอย่างเช่น มีภาพวาดภาพหนึ่งแสดงให้เห็นคนจากต่างศาสนายืนข้างกันหน้ามัสยิดและวัด

เมื่อนำคำว่า ‘ดี’ และ ‘ไม่ดี’ มาโยงกับคุณลักษณะทางศาสนาในภาพวาดจำนวน 1,067 ภาพ พบว่าภาพวาดแสดงให้เห็นการแยกแยะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีออกจากกันในเรื่องการปฏิบัติตามหรือการฝ่าฝืนกฎของมุสลิมเกี่ยวกับการแต่งกายและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ข้อเท็จจริงที่พบนี้มิได้เป็นเรื่องน่าประหลาดใจแต่อย่างใด เนื่องจากเมื่อพิจารณาตัวอย่างภาพวาดโดยรวมแล้ว ร้อยละ 91 ของเด็กจำนวน 2,640 คน บอกว่าตนเป็นชาวมุสลิม ทั้งนี้ แม้จะมีการอ้างว่ายังไม่มีแนวคิดที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็น ‘มุสลิมที่ดี’⁸ แต่ดูเหมือนว่าเด็กที่เข้าร่วมการศึกษาวัยนี้จะมีแนวคิดชัดเจนเกี่ยวกับข้อกำหนดประเพณีในการแต่งกาย ความประพฤติและการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง ภาพวาดของเด็กเล็กจะเน้นที่การเคารพปฏิบัติตามกฎของศาสนาอิสลาม ขณะที่เด็กโตจะกล่าวถึงเรื่องนี้น้อยกว่า

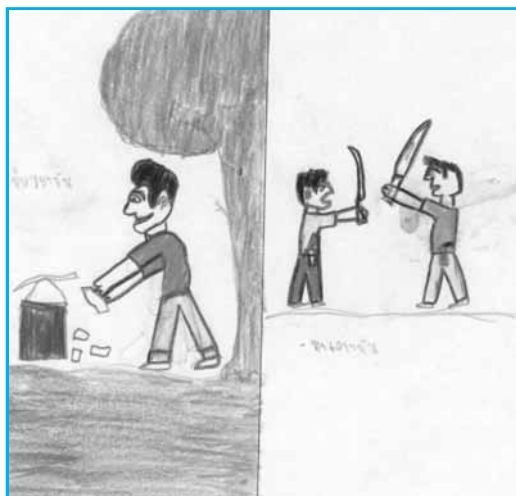
อย่างไรก็ตาม มีการเปรียบเทียบที่น่าสนใจประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าแต่ละศาสนาต่างมีจุดร่วมคือ เมื่อกล่าวถึงคำว่า ‘คนดี’ เด็กผู้ตอบคำถามทั้งที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธก็จะกล่าวว่า คนดีคือคนที่ประพฤติตนตามหลักศาสนาและประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน ขณะที่คำว่า ‘คนไม่ดี’ เด็กจะนำไปเชื่อมโยงกับความรุนแรง พฤติกรรมที่ไม่สุภาพ การใช้ยาเสพติด การสูบบุหรี่และดื่มเหล้า ความแตกต่างนี้เห็นได้ชัดเจนในภาพวาดของเด็กชายอายุ 9 ปีคนหนึ่ง เด็กคนนี้นำมาจากพื้นที่ชนบทที่มีความรุนแรงไม่มากในจังหวัดสงขลาและไม่อยู่ในเขตพื้นที่สีแดง⁹ (รูปที่ 4) และเด็กหญิงอายุ 12 ปีคนหนึ่ง ในเขตเมือง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความรุนแรงสูงพื้นที่หนึ่ง (รูปที่ 5) ภาพ ‘คนดี’ ของเด็กชายแสดงให้เห็นภาพชายคนหนึ่งเก็บขยะที่ตกอยู่

⁷ อับดุลซะกูร์ บิน ซาฟิฮีย์ ดินอะ พ.ศ. 2549

⁸ ยูนิเซฟ

⁹ พื้นที่สีแดงคือ พื้นที่ซึ่งมีการก่อความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง

รูปที่ 4: ภาพวาดของเด็กชายอายุ 9 ปี ในพื้นที่ชนบทของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความรุนแรงไม่มาก แสดงให้เห็นคน ‘ดี’ เก็บขยะที่ตกอยู่ที่พื้นไปทิ้ง ส่วนคน ‘ไม่ดี’ ต่อสู้กัน

รูปที่ 5: ภาพวาดของเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 12 ปี ในพื้นที่เขตเมืองที่มีความรุนแรงสูงในจังหวัดนราธิวาส แสดงให้เห็นคน ‘ดี’ เป็นหญิงชาวมุสลิมแต่งกายถูกต้องตามหลักศาสนา และคน ‘ไม่ดี’ สูบบุหรี่

ที่พื้นและนำไปไว้ในตะกร้าขยะ ส่วนภาพ ‘คนไม่ดี’ นั้น เด็กชายวาดภาพชายสองคนกำลังต่อสู้กันโดยใช้มีด้ามยาว ส่วนเด็กหญิงนั้น จะวาด ‘คนดี’ เป็นรูปหญิงมุสลิมแต่งกาย ‘ถูกต้อง’ ตามหลักศาสนา ส่วน ‘คนไม่ดี’ นั้น เป็นรูปชายแต่งกายล้าลอง สูบบุหรี่มวนใหญ่

พฤติกรรมชุมชนและสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นที่มาของคุณลักษณะของ ‘คนดี’ เช่น คนดีเมื่อพบสิ่งของที่ตกหล่นอยู่ก็จะนำไปคืนเจ้าของ แบ่งปันกัน เก็บขยะที่ตกอยู่ที่พื้น ปลูกต้นไม้ ทำงานช่วยเหลือผู้อื่นและขยันทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานบ้านหรือทำงานหาเลี้ยงครอบครัว (ร้อยละ 44 ของคำตอบทั้งหมด 1,067 คำตอบ) และคนดีปฏิบัติตามหลักศาสนา ได้แก่ การแต่งกายหรือประกอบอาชีพเป็นครูในสถาบันการศึกษาทางศาสนา

ในจังหวัดยะลา ร้อยละ 38 ของภาพวาด ‘คนไม่ดี’ ทั้งหมด 392 ภาพจะเป็นรูปชายที่ก่อความรุนแรง

ภาพวาด ‘คนไม่ดี’ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นรูปคนสูบบุหรี่ (ร้อยละ 28 ของภาพทั้งหมด 392 ภาพ) ยกเว้นแต่กรณีของภาพที่เด็กซึ่งอาศัยในจังหวัดยะลาเป็นผู้วาด ภาพวาด ‘คนไม่ดี’ ที่พบมากลำดับต่อมา ได้แก่ ภาพของผู้ที่ก่อความรุนแรง (ร้อยละ 21 ของภาพวาด ทั้งนี้ได้แก่ความรุนแรงในครอบครัวและโรงเรียน) และ พฤติกรรมชุมชนที่ไม่ดี (ร้อยละ 20) นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงผู้ที่ทำสิ่งผิดกฎหมาย ได้แก่ เล่นการพนัน เสพยา เสพติดและดื่มเหล้าด้วย เด็ก 12 คน (ร้อยละ 3) วาดภาพคนทำผิดหลักศาสนาอิสลาม เช่น ผู้หญิงที่ไม่สวมผ้าคลุมศีรษะหรือผู้ที่แต่งกายเปิดเผย

โรงเรียน

เด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้จำนวน 516 คน ตอบปัญหาเรื่อง ‘โรงเรียนของฉัน’ โดยการวาดภาพและเขียนเรียงความ หรือทั้งสองวิธี จากที่ปรากฏในภาพวาดของเด็กเหล่านี้ส่วนมากเป็นสิ่งที่เด็กทุกคนไม่ว่าในที่ไหนจะนึกถึง นั่นคือ รูปตึกที่เป็นส่วนใหญ่ของภาพและมีธรรมชาติเป็นฉากแวดล้อม มีภาพวาดเพียง 1 หรือ 2 ภาพเท่านั้นที่แสดงให้เห็นรูปทหารหรือเหตุการณ์ความไม่สงบ รูปแบบอย่างเดียวกันนี้ปรากฏในวิธีการศึกษาวิจัยอย่างอื่นด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อให้เด็กจำนวน 389 คนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เขียนเรียงความเกี่ยวกับโรงเรียน มีเด็กจำนวน 38 คน (ร้อยละ 10) เขียนเกี่ยวกับการขาดความปลอดภัยในโรงเรียน ส่วนอีก 35 คน (ร้อยละ 8) เขียนเกี่ยวกับผลกระทบของความไม่สงบ เด็ก 9 คนกล่าวถึงทหาร ส่วนอีก 2 คนกล่าวถึงตำรวจ ในทางตรงกันข้าม ไม่มีเด็กจากกลุ่มตัวอย่างในภาคกลางวาดภาพหรือกล่าวถึงเรื่องที่กล่าวมานี้เลย

จากภาพแผนที่ที่อยู่ทั้งหมด 453 ภาพ พบว่าเด็กทำเครื่องหมายบนโรงเรียนรัฐบาล (ร้อยละ 15) และ ตาดีกา (ร้อยละ 20) ว่าเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย ซึ่งรวมเป็นสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 3 ของสถานที่ปลอดภัยทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เด็กบางส่วนทำเครื่องหมายบนโรงเรียนรัฐบาลว่าเป็นสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย (ร้อยละ 5)

ในการเขียนเรียงความ เด็กจะกล่าวถึงเหตุการณ์ความไม่สงบและผลกระทบต่อโรงเรียนอย่างชัดเจนและแสดงความรู้สึกไม่พอใจ เช่นเดียวกับเมื่อเขียนอธิบายภาพวาดประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย ยกตัวอย่างเช่น เด็กชายชาวพุทธอายุ 7 ปี จากหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดยะลา ซึ่งมีได้เป็นพื้นที่สีแดง หรือเป็นพื้นที่ที่มีความรุนแรงในระดับสูงแต่อย่างไรก็ตาม

“ผมอยากให้ทหารและตำรวจมาดูแลโรงเรียนของผมด้วย พวกเราจะได้อ่านหนังสือโดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีผู้ก่อความไม่สงบมาทำร้าย พ่อมีทหารอยู่ใกล้ๆ ก็จะมีความปลอดภัยและความปลอดภัยมากกว่า ทั้งครูและนักเรียนจะได้ไม่ต้องกลัวมาก”

เช่นเดียวกัน เด็กหญิงอายุ 15 ปีจากจังหวัดเดียวกันเขียนว่า

“โรงเรียนของฉันเคยมีสิ่งสวยงามมากมาย และก็มีคุณครูที่ใจดีด้วย เป็นโรงเรียนที่ใหญ่และฉันดีใจที่ได้เรียนที่นี่ แต่ตอนนี้โรงเรียนถูกเผาหมดแล้ว และฉันก็ได้ช่วยดับไฟด้วย”

นอกจากนี้ เด็กชายชาวพุทธอายุ 10 ปี จากจังหวัดยะลา ยังเขียนบรรยายรายละเอียดว่าการศึกษาของเขาต้องประสบปัญหาอย่างไร

“โรงเรียนของเรามีแต่ความหวาดกลัว พวกผู้ก่อความไม่สงบมาสร้างความวุ่นวายและจะทำอันตรายพวกเรา พ่อแม่ผมบอกว่าคนเหล่านี้ต้องการสร้างสถานการณ์เพื่อให้ทุกคนกลัว พวกเขา

อยากให้เรากลับจนไม่ไปโรงเรียน พวกเขาโค่นต้นไม้ทุกต้นในโรงเรียนเพื่อไม่ให้มีร่มเงา เวลาไปโรงเรียนผมกลัว เพราะไม่รู้ว่าจะเมื่อไหร่พวกเขาจะมาทำร้ายพวกเราจริงๆ คุณครูต้องปิดโรงเรียนเสมอๆ เพราะผู้ก่อความไม่สงบสร้างสถานการณ์ ทั้งครูและผู้ปกครองต่างกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยของครูและนักเรียน เหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นบ่อยมาก”

เด็กชายอายุ 9 ปีคนหนึ่งเล่าให้คณะผู้ทำงานภาคสนามฟังเกี่ยวกับภาพวาดประสบการณ์ที่เลวร้ายของเขาว่าบางครั้งในวันที่ต้องไปเรียน เมื่อไปถึงแล้วก็ปรากฏว่าโรงเรียนปิด เด็กคนอื่นๆ ก็กล่าวถึงการปิดโรงเรียนเช่นกัน เด็กคนอื่นกล่าวว่าโรงเรียนของตนถูกเผาและครูถูกยิง เด็กชายอายุ 14 ปีคนหนึ่งพูดออกมาตรงๆ เล่าว่า “แต่ก่อนโรงเรียนผมเป็นสถานที่ที่สะดวกสบาย แต่ตอนนี้พวกก่อความไม่สงบที่ชั่วร้ายเผาโรงเรียนราบเลย ผมเลยต้องมานั่งเรียนในเต็นท์”

นอกจากผลกระทบของปัญหาความไม่สงบที่มีต่อโรงเรียนแล้ว ร้อยละ 4 ของเด็กจำนวน 545 คน วาดภาพหรือเขียนเรียงความเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน เป็นต้นว่านักเรียนอันธพาล อย่างไรก็ตามปัญหานี้มีความสำคัญในลำดับรองลงมา เมื่อเทียบกับปัญหาเรื่องการสูบบุหรี่และการใช้ยาเสพติดในโรงเรียน การศึกษาวิจัยนี้มุ่งหาข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ของเด็กในการถูกครูทำโทษด้วยวิธีการรุนแรง และทัศนคติที่เด็กมีต่อครู ในการเขียนเรียงความมีเด็กเพียง 5 คนจากเด็กทั้งหมด 406 คน (ร้อยละ 1) ที่แสดงความไม่พอใจครู ขณะที่เด็กเกินกว่าครึ่ง (ร้อยละ 59) เขียนแสดงความชื่นชมครู

สำหรับประเด็นเรื่องความรุนแรงในโรงเรียนนั้น จากการให้เด็กแสดงความคิดเห็นต่อภาพการทำโทษของครู (รูปที่ 6) พบว่าร้อยละ 28 ของเด็กที่ตอบคำถามในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ (392 คน) และร้อยละ 67 ของเด็กที่ตอบคำถามในภาคกลาง (18 คน) เห็นด้วยกับการทำโทษนักเรียนตามภาพ เด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ร้อยละ 28 กล่าวว่าไม่เห็นด้วยกับการทำโทษลักษณะดังกล่าว เด็กร้อยละ 9 ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้กล่าวว่าภาพการทำโทษนี้ทำให้รู้สึกเจ็บปวดและเศร้า ส่วนเด็กร้อยละ 6 กล่าวว่าตนมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการทำโทษลักษณะนี้ในโรงเรียน เด็กร้อยละ 30 กล่าวถึงการลงโทษทางกายในรูปแบบอื่น จากคำตอบที่ได้ ดูเหมือนกับว่ายังมีการลงโทษทางกายอยู่ แม้ว่าในประเทศจะมีระเบียบห้ามแล้วก็ตาม

รูปที่ 6: ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นการทำโทษในโรงเรียน

ความหวาดกลัวในทุกๆ วัน

เหตุการณ์ความไม่สงบสร้างความหวาดกลัวให้กับเด็ก ทำให้เด็กไม่กล้าประกอบภารกิจประจำวันในชุมชนของตน ในการสำรวจทัศนคติ เด็กชายชาวมุสลิม อายุ 8 ปีคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าชีวิตของเขาต้องประสบกับปัญหาอย่างไร

“พวกผู้ก่อความไม่สงบมาที่โรงเรียนและยิงคน ผมรู้สึกไม่ปลอดภัยเลย” เด็กชายคนนี้เล่าให้คณะผู้ทำงานภาคสนามฟังว่าเขาไม่สามารถไปโรงเรียนได้ตามปกติ “เพราะว่าคนไม่ดีจะใช้ระเบิดถล่มโรงเรียน เพราะฉะนั้นผมต้องระมัดระวังตัวเวลาไปโรงเรียน” เด็กคนนี้ไม่สามารถออกไปเล่นข้างนอกได้ “เนื่องจากมีความรุนแรง ผมกับเพื่อนออกเล่นข้างนอกทุกวันไม่ได้”

ในการสำรวจทัศนคติ ร้อยละ 58 ของเด็กจำนวน 1,018 คนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ‘ฉันออกไปเล่นนอกบ้านได้’ ความเห็นของผู้ใหญ่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีความคลุมเครือมากกว่าเด็กในเรื่องการออกมาทำกิจกรรมสันติภาพหรือการพบปะสังสรรค์นอกบ้าน เมื่อให้แสดงความเห็นต่อข้อความที่ว่า ‘ฉันสามารถออกมาเล่นนอกบ้านในเวลาเย็นได้’ ร้อยละ 39 ของผู้ใหญ่ที่ตอบคำถามทั้งหมด 476 คนเห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 44 ไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม จำนวนผู้ที่ตอบว่า ‘ไม่ออกความเห็น’ มีค่อนข้างมาก และมักจะเขียนอธิบายเหตุผลว่า ‘แล้วแต่’

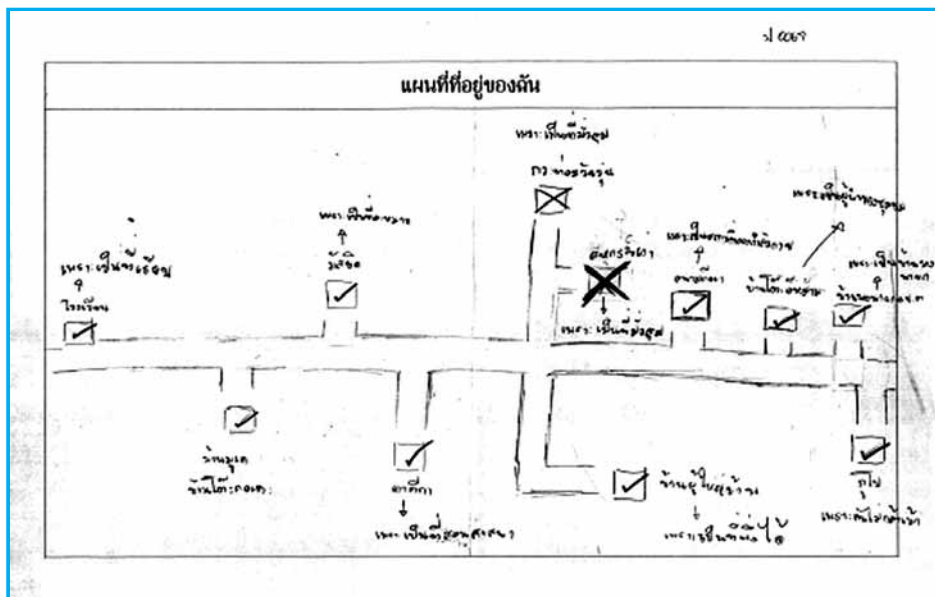
เมื่อพิจารณาถึงเพศของเด็กที่ตอบคำถาม พบว่าร้อยละ 58 ของเด็กชายและร้อยละ 57 ของเด็กหญิงเห็นด้วยว่าสามารถออกมาเล่นนอกบ้านได้ แสดงให้เห็นว่าโอกาสที่เด็กหญิงจะถูกจำกัดให้อยู่แต่ในบ้านนั้นไม่มากไปกว่าเด็กชายเลย

เมื่อวิเคราะห์แผนที่ที่อยู่ของเด็กवाद จะเห็นว่าเด็กส่วนใหญ่ที่ตอบคำถามในการสำรวจทัศนคติไม่รู้สึกลัวว่าตนต้องจำกัดตัวอยู่แต่ในบ้าน เด็กที่มาจากทั้งพื้นที่ชายแดนภาคใต้และกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรีทำเครื่องหมายบนแผนที่ของชุมชนแสดงสถานที่ ‘ปลอดภัย’ มากกว่าสถานที่ ‘ไม่ปลอดภัย’ อย่างไรก็ตาม พบว่ามีข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างผู้ตอบคำถามจากภาคใต้กับกลุ่มตัวอย่างในภาคกลาง กล่าวคือ เด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ทำเครื่องหมายแสดงว่ามีสถานที่ปลอดภัยมากกว่าสถานที่ไม่ปลอดภัยถึงเกือบสองเท่า ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในภาคกลางทำเครื่องหมายแสดงสถานที่ปลอดภัยมากกว่าถึง 25 เท่า มีเหตุผล 3 ประการที่เด็กในภาคใต้ทำเครื่องหมายแสดงว่าสถานที่ไม่ปลอดภัย คือ ‘สถานที่นั้นเคยมีเหตุการณ์ความรุนแรง’ (ร้อยละ 12) ‘สถานที่นั้นมีตำรวจ’ (ร้อยละ 4) และ ‘สถานที่นั้นมีทหาร’ (ร้อยละ 2) เหตุผลดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏบนแผนที่ของกลุ่มตัวอย่างในภาคกลางเลย ในการพูดคุยกับคณะผู้ทำงานภาคสนาม เด็กบางคนเล่าให้ฟังว่าเหตุที่ทำให้เครื่องหมายที่มีทหารอยู่ (เช่น จุดตรวจ) นั้น เพราะมองว่าเป็นเป้าหมายของผู้ก่อความไม่สงบ มากกว่าที่จะเป็นจุดเกิดความรุนแรง

บ้านของเด็กจัดอยู่ในลำดับต้นๆ ของสถานที่ปลอดภัย ร้อยละ 34 ของเด็กจำนวน 436 คนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ระบุว่าบ้านเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยที่สุดที่ตนรู้จัก โดยทั่วไปแล้ว เด็กมองว่าบ้าน (บ้านของญาติและคนอื่นๆ รวมถึงบ้านของตน) เป็นสถานที่ปลอดภัย (ร้อยละ 37 ของเด็กจำนวน 453 คน)

เห็นได้ชัดว่าชุมชนเองก็ให้ความปลอดภัยแก่ผู้อยู่อาศัย ทั้งที่อยู่ในพื้นที่ภาคใต้ (ร้อยละ 23 ของเด็กจำนวน 436 คน) และกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรี (ร้อยละ 50 ของเด็กจำนวน 17 คน) ประเภทสถานที่ที่จัดว่า ‘ไม่ปลอดภัย’ ที่สุด ได้แก่ พื้นที่รกร้าง ห้างไกล หรือพื้นที่เกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบคำถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในภาคกลางมีแนวโน้มที่จะมองว่าชุมชนของตนปลอดภัยมากกว่าเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้สองเท่า (ร้อยละ 50 เทียบกับร้อยละ 23) เหตุการณ์ชุมนุมโจมตีที่เกิดขึ้นเป็นประจำบนท้องถนนเป็นสาเหตุที่เด็กในพื้นที่ชายแดน

รูปที่ 7: แผนที่ที่อยู่พร้อมด้วยเหตุผลแสดงว่าเหตุใดสถานที่นั้นจึงมีเครื่องหมายแสดงว่า ‘ปลอดภัย’ (✓) หรือ ‘ไม่ปลอดภัย’ (X) แผนที่นี้วาดโดยเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดปัตตานี

ปลอดภัย

- โรงเรียน เพราะเป็นสถานที่เรียน
- มัสยิด เพราะเป็นที่ละหมาด
- สนามกีฬา เพราะเป็นที่ออกกำลังกาย
- บ้านอิหม่าม เพราะอิหม่ามเป็นผู้นำชุมชน
- บ้านของรองนายก อบ.ต. เพราะว่า เป็นบ้านรองนายกฯ
- บ้านมุเตร (ครูใหญ่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม) บ้านโต๊ะกอฏี (โต๊ะโต๊ะยุติธรรม)
- ตาดีกา เพราะเป็นที่สอนศาสนา
- บ้านผู้ใหญ่บ้าน เพราะปลอดภัยและเป็นที่พึ่งได้
- กูโบ (ที่ฝังศพ/สุสาน) เพราะคนไม่กล้าเข้า

ไม่ปลอดภัย

- กระท่อมวัยรุ่น เพราะเป็นที่มั่วสุม
- สหกรณ์เก่า เพราะเป็นที่มั่วสุม

ภาคใต้ทำเครื่องหมายแสดงว่าถนนเป็นสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย (จำนวนร้อยละ 23 ของแผนที่ทั้งหมด) และดูเหมือนว่าสถานที่ชุมนุมชน เช่น ร้านค้าจะมีความไม่ปลอดภัยเทียบเท่ากับสถานที่ที่ไม่มีใครอยู่ดูแล

ภายในชุมชนของเด็ก มีเด็กบางคน (ร้อยละ 9) ที่ระบุว่าบางบ้านที่มี ‘ผู้อยู่อาศัยที่ไม่น่าพึงพอใจ’ เป็นสถานที่ ‘ไม่ปลอดภัย’ อีกทั้งได้แสดงความเป็นห่วงว่ามีบางสถานที่ในชุมชนที่รู้กันว่าเป็นจุดรวมตัวของกลุ่มคน ‘ผิดกฎหมาย’ ยกตัวอย่างเช่น เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดปัตตานีทำเครื่องหมายว่า ‘กระท่อมวัยรุ่น’ และ ‘สหกรณ์เก่า’ เป็นสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย (รูปที่ 7) เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 17 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดนราธิวาส กล่าวว่า คน ‘ไม่ดี’ คือ ‘คนที่ทรยศคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน’ นั่นคือ มีนัยยะของการประทุติตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อความสามัคคีของชุมชน ในทำนองเดียวกัน เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 16 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดยะลากล่าวถึง ‘คนในหมู่บ้านที่เป็นสายลับของผู้ก่อความไม่สงบ’ ว่าเป็นคน ‘ไม่ดี’ เมื่อวาดภาพแผนที่ที่อยู่เสร็จแล้ว เด็กอายุ 18 ปีคนหนึ่ง กล่าวว่า

“หมู่บ้านไม่ปลอดภัยอีกต่อไป เนื่องจากมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นทุกวันมีทหารมากมายและคนก็ยิงกัน วัยรุ่นก็ฆ่ากันเอง”

การที่ได้ระบุตำแหน่งสถานที่ปลอดภัยและไม่ปลอดภัยบนแผนที่ที่อยู่นั้น เห็นได้ชัดว่าไม่ใช่เป็นเรื่องทำไปตามแต่ใจนึก เด็กๆ มีเหตุผลเฉพาะสำหรับการทำเครื่องหมาย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายถูกสำหรับ (ปลอดภัย) หรือเครื่องหมายกากบาทสำหรับ (ไม่ปลอดภัย) บางกรณี คำอธิบายที่เด็กให้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบเลย ยกตัวอย่างเช่น เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 16 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดสงขลา ระบุว่าจุดที่มีสัญญาณไฟจราจรเป็นสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย “เพราะว่ามักจะมีอุบัติเหตุ” บางกรณีก็มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ความไม่สงบโดยตรง เด็กชายคนเดียวกันนี้เองทำเครื่องหมายสถานที่ต่อไปนี้เป็นว่าไม่ปลอดภัย โดยให้เหตุผลว่า

- โรงเรียน “เพราะว่าผมกลัวว่าพวกเขาจะมาเผาโรงเรียน”
- โรงพยาบาล “เพราะว่าเคยมีคนชู่จะใช้ระเบิดถล่มโรงพยาบาล”
- บางอำเภอ “เพราะว่าเป็นเป้าหมายการถล่มของพวกก่อความไม่สงบ”

ความรู้สึกหวาดกลัวต่อสิ่งที่ ‘น่าจะ’ เกิดขึ้นและที่ ‘ได้’ เกิดขึ้นแล้วนี้ปรากฏชัดเจนในแผนที่ที่อยู่ของเด็กในภาคใต้ เด็กกลัวผู้ก่อความไม่สงบทั้งในฐานะที่เป็นคนที่อาศัยอยู่ระหว่างชุมชนต่างๆ และในฐานะที่เป็นศัตรูที่อาศัยอยู่ในชุมชนเอง เด็กยังเชื่อมโยงอันตรายกับสถานที่ บุคคลและสถานการณ์ใดๆ ที่อาจทำให้พวกเขาเสี่ยงต่อการถูกโจมตี

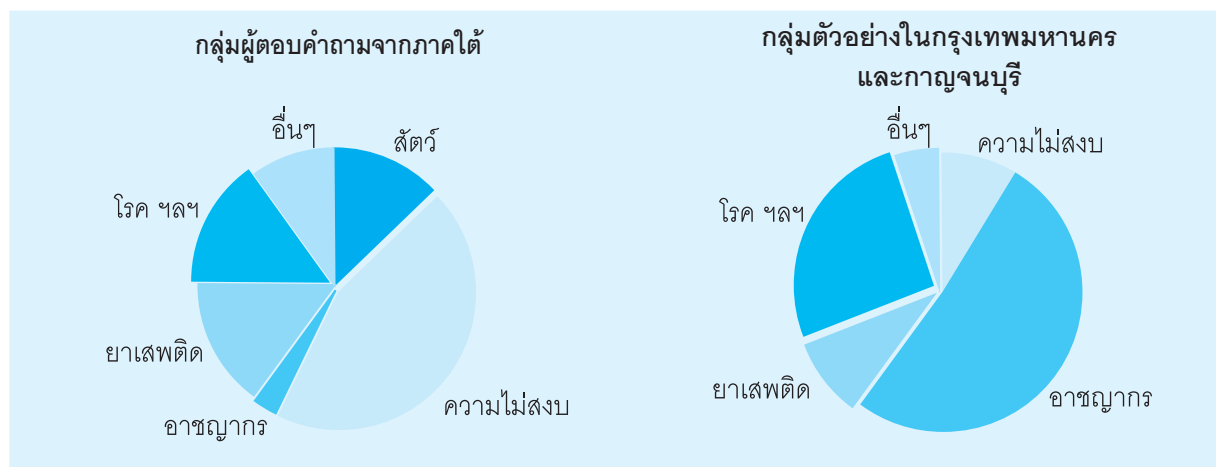
สถานที่ที่ปลอดภัยที่สุดสำหรับเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้นั้น นอกจากจะเป็นบ้านแล้ว ยังรวมถึงสถานที่ที่มักมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้นว่า บ้านของอิหม่าม โรงเรียนสอนศาสนา มัสยิดและวัด ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กชายอายุ 16 ปีจากจังหวัดสงขลาตามที่อ้างข้างต้นนั้นเขียนว่า “ปลอดภัยและสงบ” และตามที่เด็กหญิงจากจังหวัดปัตตานีกล่าวว่า “เพราะเป็นที่ละหมาด” (รูปที่ 7)

อันตรายร้ายแรง 3 ประการที่เด็กทุกคนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้กล่าวถึงนั้นมีได้แตกต่างกัน ที่ถือว่าอันตรายร้ายแรงมากที่สุด ได้แก่ เหตุการณ์ความไม่สงบ (ร้อยละ 44 ของทั้งหมด) ตามด้วยการใช้ยาเสพติด (ร้อยละ 15) และอุบัติเหตุ/ความเจ็บป่วย (ร้อยละ 15)

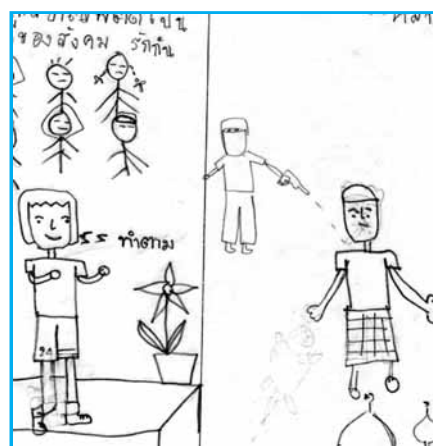
ที่น่าแปลกคือ เด็กชายกลัวปัญหาเรื่องการใช้ยาเสพติดมากกว่าเด็กหญิงถึง 2 เท่า (ร้อยละ 22 เมื่อเทียบกับร้อยละ 10 จากผู้ตอบคำถามทั้งหมด 1,091 คน)

เมื่อเปรียบเทียบคำตอบในเรื่อง ‘ความกลัวเหตุการณ์ความไม่สงบ’ ที่ได้รับจากเด็กจำนวน 1,056 คนที่

รูปที่ 8: ‘สิ่งที่อันตรายมากที่สุดสำหรับฉัน’ การเปรียบเทียบรายการคำตอบของเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้
กับคำตอบของเด็กในกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรี

รูปที่ 9: ภาพประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย วาดโดยเด็กหญิงชาวพุทธอายุ 10 ปี จากหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดยะลา
ในภาพที่เป็นประสบการณ์ที่ดี พี่ชายของเธอกำลังสอนการเต้นแอโรบิคในพื้นที่ “ห่างไกลจากเหตุการณ์ความไม่สงบ”
ส่วนภาพที่เป็นประสบการณ์ไม่ดี เป็นรูปของพ่อของเธอเพื่อนชาวมุสลิมของเธอถูกยิงขณะเดินทางไปละหมาด

รูปที่ 10: ภาพประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย วาดโดยเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 13 ปี จากหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดยะลา
เป็นรูปครอบครัวกำลังเที่ยวสวนสัตว์ ในขณะที่ประสบการณ์ที่เลวร้าย เป็นรูปคนร้ายยิงเหยื่อในร้านน้ำชา

รูปที่ 11: เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 17 ปี จากพื้นที่ชนบทในจังหวัดยะลาเลือกวาดภาพประสบการณ์ที่ดี เป็นรูปแสดงการช่วยพ่อแม่กรีดยาง ส่วนประสบการณ์เลวร้ายเป็นรูปโรงเรียนถูกเผาทำลาย

อาศัยอยู่ในพื้นที่สีแดง และบริเวณที่มีพื้นที่สีแดง พบว่าเกือบจะไม่มี ความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม รูปแบบของคำตอบนั้นไม่เหมือนกันเลยในแต่ละจังหวัด เมื่อนำเสนอคำตอบต่อคำถามที่ว่า ‘อันตรายร้ายแรงที่สุด’ เป็นตารางแบบไขว้ตามจังหวัดนั้น ความกลัวเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดยะลาอยู่ในลำดับสูงสุด สูงกว่าจังหวัดปัตตานีมากกว่า 2 เท่า และสูงกว่าจังหวัดสงขลา 6 เท่า

ดังนั้น เมื่อพิจารณาสิ่งที่เด็กๆ บรรยายแล้ว จึงเกิดคำถามว่าชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กในจังหวัดยะลาเป็นอย่างไร ภาพวาด 3 ภาพเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ดี/เลวร้ายของเด็ก พร้อมด้วยคำบรรยายภาพ (รูปที่ 9 – 11) ช่วยให้เกิดความเข้าใจบางประการ กรณีแรก ภาพวาดของเด็กหญิงชาวพุทธอายุ 10 ปีที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบท และมีความรุนแรงต่ำ อีกทั้งมีพื้นที่สีแดง ซึ่งให้เห็นว่าเด็กคนนี้ตระหนักถึงเหตุการณ์ความไม่สงบและผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ เธอกล่าวถึงประสบการณ์ของพี่ชายที่หลีกเลี่ยงอันตรายโดยย้ายไปอยู่ที่อื่นและประกอบอาชีพเป็นครูสอนแอโรบิค ซึ่งช่วยให้ “วัยรุ่นมีสุขภาพแข็งแรง” ในทางตรงข้าม เมื่อกล่าวถึงประสบการณ์ที่เลวร้าย เธอวาดภาพและบรรยายภาพเหตุการณ์ที่พ่อของเพื่อนชาวมุสลิมของเธอถูกยิง “ขณะเดินไปละหมาด” สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ ประสบการณ์ที่เธอบรรยายนั้นไม่ใช่ประสบการณ์ของเธอเอง นอกจากนี้ เธอยังแสดงให้เห็นถึงมิตรภาพและความเห็นอกเห็นใจระหว่างเด็กสองคนที่นับถือต่างศาสนา (รูปที่ 9)

กรณีต่อมาเป็นเรื่องที่เด็กชายอายุ 13 ปีจากหมู่บ้านเดียวกัน วาดภาพประสบการณ์ที่ดีโดยในภาพเป็นรูปของครอบครัวที่มีชีวิตที่สงบ ปราศจากความรุนแรง มีภาพของการเดินทางไปเที่ยวสวนสัตว์ ในภาพเด็กคนนี้จับมือกับผู้ปกครองยืนดูนกยูง สำหรับประสบการณ์ที่เลวร้ายนั้น เด็กชายคนนี้วาดภาพเหตุการณ์ความรุนแรงที่เขาได้ประสบมาด้วยตนเอง เป็นกรณีที่ “คนบริสุทธิ์สามคน” ในร้านน้ำชาถูก “ผู้ก่อความไม่สงบ” ยิงตาย (รูปที่ 10)

กรณีสุดท้ายคือ ภาพวาดของเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 17 ปีจากหมู่บ้านที่จัดเป็นพื้นที่สีแดง มีความรุนแรงระดับปานกลาง ภาพที่เป็นประสบการณ์ที่ดีคือ ภาพที่เขาช่วยพ่อแม่กรีดยาง เด็กคนนี้ออกกับผู้วิจัยว่าเขารู้สึกพอใจเมื่อได้ช่วยพ่อแม่ “เพราะตอนนี้สถานการณ์น่ากลัว” เขาเขียนว่าต้องการที่จะช่วยพ่อแม่โดยการ “ทำงานครึ่งหนึ่ง พ่อกับแม่จะได้พักผ่อนมากขึ้น” ส่วนประสบการณ์เลวร้าย เขาวาดภาพโรงเรียนถูกเผาทำลาย (รูปที่ 11)

สำหรับเครื่องมือการวิจัยที่ให้ผู้ตอบคำถามเติมข้อความในประโยคนั้น มีเด็กจากพื้นที่ชายแดนภาคใต้ตอบคำถามจำนวน 1,179 คน วิธีการดังกล่าวนี้ช่วยให้ตัวอย่างจากภาพวาด 3 ภาพข้างต้นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปีจากจังหวัดปัตตานี เดิมประโยคที่ว่า ‘ฉันกลัว ...’ ว่า “เวลาที่คนแปลกหน้ามาเคาะประตู” ส่วนประโยคที่ขึ้นต้นว่า ‘ชีวิตคือ ...’ เด็กหญิงคนนี้เดิมว่า “การต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด” วัยรุ่นชาวมุสลิมอายุ 22 ปีคนหนึ่งเขียนข้อความเกือบจะอย่างเดียวกันว่า ชีวิตคือ “การต่อสู้เพื่อให้รอดพ้นจากการก่อความไม่สงบ” เด็กชายชาวพุทธอายุ 10 ปีจากจังหวัดเดียวกัน แสดงความเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า ชีวิตคือ “การหนีไปให้พ้นจากผู้ก่อความไม่สงบ”

สรุป

แม้จะมีความตึงเครียดเนื่องจากต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความรุนแรง รวมตลอดจนภัยคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้น แต่จากคำตอบของเด็กพบว่าไม่มีกรณีใดเลยที่เด็กแสดงทัศนคติในเชิงลบต่อศาสนาอื่นๆ เด็กชาวมุสลิมมักจะเข้มงวดกับพฤติกรรมและภาพลักษณ์ที่ฝืนต่อจารีตของศาสนาอิสลาม ลักษณะของการวิพากษ์ตนเองเช่นว่านี้ยังเห็นได้ชัดในคำตอบที่ได้รับจากกลุ่มเด็กชาวพุทธที่เข้าร่วมในการศึกษาวิจัยเช่นกัน เพียงแต่เด็กกลุ่มนี้มีจำนวนน้อยกว่า จากการตอบคำถาม ทั้งเด็กชาวมุสลิมและเด็กชาวพุทธจะเคารพหลักความเชื่อของศาสนาอื่น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงมิตรภาพระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาต่างกันด้วย

สำหรับเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ครอบครัวยุติธรรมจะเป็นศูนย์กลางของความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตของเด็ก แม้บ้านจะไม่ถือเป็นสถานที่ปลอดภัยเสมอไป เด็กแสดงความคิดเห็นเรื่องการลงโทษทางกายในโรงเรียนและบ้านโดยมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาของวัยเด็ก จำนวนหนึ่งในสามของผู้ตอบคำถามทั้งที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ในภาคใต้เห็นด้วยว่าเหตุการณ์ความไม่สงบเพิ่มความรุนแรงในครอบครัวของตน

คำตอบของเด็กแสดงให้เห็นว่าแม้เด็กจะพยายามดำเนินกิจกรรมอย่างเช่นที่เคยทำอยู่ตาม ‘ปกติ’ เช่น การไปโรงเรียนหรือออกไปเล่นนอกบ้าน แต่ชีวิตทุกด้านก็ล้วนแต่มีความเสี่ยง และมีข้อจำกัดต่างๆ บ้านอาจจะเป็นสถานที่ให้ความมั่นคงปลอดภัย แต่หากมีคนไม่ดีอาศัยอยู่ หรือเป็นที่รวมตัวของผู้ก่อความไม่สงบ บ้านนั้นก็อาจจะเป็นที่มาของอันตรายได้ จึงกล่าวได้ว่าศัตรูที่อยู่ในชุมชนนั่นเองที่เป็นอันตรายต่อความสามัคคีของชุมชน อันตรายซ่อนตัวอยู่ทั่วทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นในสถานที่ที่มีคนพลุกพล่านหรือสถานที่ห่างไกลผู้คน ไม่ว่าจะเป็นในหมู่บ้านหรือบนถนนระหว่างชุมชน ตลอดจนในโรงเรียนซึ่งเป็นทั้งสถานที่ปลอดภัยและเป็นสถานที่ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่เลวร้าย

คำตอบของเด็กยังแสดงให้เห็นว่าความหวาดกลัวในทุกๆ วันมีที่มาจากการต้องคาดเดาว่าอาจจะมีอันตรายร้ายแรงเกิดขึ้นได้ และจากประสบการณ์ที่เคยได้รับจากเหตุการณ์ความรุนแรงในอดีตที่ผ่านมา ตลอดจนการรับรู้ถึงสถานที่และเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดอันตรายขึ้น ภาวะเช่นนี้ทำให้เด็กต้องแบกภาระอันหนักอึ้งเพราะทุกวันมีแต่ความวิตกกังวล ดูเหมือนว่าเด็กที่มาจากชุมชนซึ่งมีความรุนแรงในระดับกลางนั้นจะมีความหวาดกลัวเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเด็กผสมผสานประสบการณ์ส่วนตัวกับข่าวลือเกี่ยวกับภัยคุกคามอื่นๆ

3. ผลการศึกษา: ความรุนแรงในชีวิตประจำวัน

บทนี้จะศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กและมุมมองที่เด็กมีต่อกองกำลังรักษาความปลอดภัยและผู้ก่อความไม่สงบ

ความรุนแรงทางเพศ

จากคำตอบที่ได้รับ พบตัวอย่างความรุนแรงทางเพศน้อย อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงทางเพศเป็นหัวข้อที่ทำการศึกษาวิจัยได้ค่อนข้างยาก และจำนวนกรณีตัวอย่างเพียง 5 ตัวอย่างที่พบอยู่ในข้อมูลอาจไม่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นภาพรวมได้ ในการพูดคุยกับคณะผู้ทำงานภาคสนาม เด็กที่ตอบคำถามเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศในครอบครัวและชุมชนของตนให้ฟัง และกล่าวว่า การ ‘บังคับ’ ให้คู่นอนสาวแต่งงานกันนั้นเป็นไปได้เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมในชุมชนไว้

เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปีจากจังหวัดยะลาคนหนึ่ง เขียนเล่าประกอบภาพวาดแสดงประสบการณ์ที่เลวร้ายของเธอกับเธอถูกพ่อเลี้ยงล่วงละเมิดทางเพศ นอกจากนี้ เด็กหญิงชาวพุทธอายุ 10 ปีจากจังหวัดยะลา ยังเล่าประสบการณ์ให้ฟังว่าเธอถูก “เพื่อนบ้านข่มขืนตอนที่พ่อแม่ไม่อยู่” ขณะที่เด็กชายชาวพุทธอายุ 11 ปีจากจังหวัดยะลา วาดภาพและบรรยายภาพคนไม่ดีคนหนึ่งว่าเป็น “คนชั่วร้ายที่ข่มขืนเพื่อนผม” เด็กผู้ตอบคำถามอีกคนหนึ่ง วาดภาพประสบการณ์เลวร้ายเป็นรูปตอนที่เขาเห็นกลุ่มวัยรุ่นปลุกปล้ำเด็กผู้หญิง แต่เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 15 ปีจากจังหวัดยะลา บอกว่าการที่เขารอดพ้นจากการถูกข่มขืน (“ผมเกือบถูกข่มขืน ...”) เป็นประสบการณ์ที่ดีเนื่องจาก “คนดี” เข้ามาขวางไว้

ประสบการณ์เลวร้าย

เด็กจำนวนมากเล่าให้ฟังถึงประสบการณ์เกี่ยวกับโรงเรียนและเหตุการณ์ความไม่สงบ ประสบการณ์เลวร้ายเหล่านั้นล้วนชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อเด็ก โดยเด็กเหล่านี้เคยเห็นครูถูกฆ่า หรือโรงเรียนถูกเผาทำลาย เด็กเหล่านี้ถูกผู้ก่อความไม่สงบคุกคามภายในบริเวณโรงเรียน เด็กไม่กล้าเดินทางไปและกลับจากโรงเรียน หรือไม่มีทางรู้เลยว่าโรงเรียนยังจะเปิดอยู่หรือไม่เมื่อตนเดินทางมาถึงโรงเรียน ในบริบทของเหตุการณ์ความไม่สงบ ประสบการณ์เลวร้ายยังรวมถึงกรณีที่เด็กเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานการณ์ เป็นต้นว่าถูกยิง โดนระเบิด และมีกรณีหนึ่งคือ เด็กหญิงอายุ 11 ปีในจังหวัดปัตตานีเป็นคนยิงผู้อื่นเสียเอง

ตารางที่ 2: ข้อมูลจำนวนผู้เสียชีวิตที่ได้รับจากเด็กผ่านกราฟภาพหรือข้อ ‘ประสบการณ์เลวร้าย’

แบ่งเป็นรายจังหวัด

จังหวัด	ผู้เสียชีวิต
สงขลา (บางส่วน)	1
ปัตตานี	1
นราธิวาส	1
ยะลา	14
รวมทั้งสิ้น	17

เด็กที่ตอบคำถาม 17 คนกล่าวถึงการที่มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบว่าเป็นประสบการณ์เลวร้าย โดยเด็กส่วนใหญ่ที่กล่าวเช่นนั้นเป็นเด็กที่มาจากจังหวัดยะลา (ตารางที่ 2) เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว พบว่าเด็กที่อยู่ในกลุ่มตัวอย่างในภาคกลางไม่ได้กล่าวถึงการเสียชีวิต ไม่ว่าด้วยเหตุใดเลย

คำตอบที่ได้รับจากเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ทั้งสิ้น 2,357 คน โดยใช้เครื่องมือการศึกษาวิจัยทุกประเภทแสดงให้เห็นจำนวนผู้เสียชีวิต ซึ่งเป็นบุคคลที่เด็กรู้จัก รวมทั้งสิ้น 21 ราย 11 รายเป็นกรณีของสมาชิกในครอบครัวเดี่ยว ส่วนอีก 4 รายเป็นกรณีของเพื่อนในวัยเดียวกัน (ตารางที่ 3) ทั้งนี้อาจมีผู้เสียชีวิตอีกเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยเหตุผลทางด้านจริยธรรม (ดังที่ได้อธิบายในบทที่ 7) จึงไม่มีการถามเกี่ยวกับการเสียชีวิตและการบาดเจ็บโดยตรง

คำตอบเกี่ยวกับการเสียชีวิต ส่วนใหญ่ได้รับการให้วาดภาพประสบการณ์ที่เลวร้าย บางครั้งเด็กเพียงแต่กล่าวประโยคง่าย ๆ เช่น “ฉันไม่มีครอบครัว เพราะพ่อแม่ถูกยิงที่ไร่” หรือ “ตอนนี้ฉันมีแต่พ่อคนเดียว” เพราะแม่ของเด็กถูก “ผู้ก่อความไม่สงบยิง”

บางครั้งประโยคที่ไม่สมบูรณ์กับบอกเล่าเรื่องราวได้ลึกซึ้งมากกว่า เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 12 ปีจากจังหวัดปัตตานี เขียนอธิบายสาเหตุว่าทำไมเธอจึงไม่เต็มประโยคที่ว่า ‘ฉันรู้สึกสนุก...’ ว่า “ฉันไม่สนุก ฉันไม่มีพ่อแม่” อีกกรณีหนึ่ง เด็กชายวัยรุ่นชาวมุสลิมอายุ 18 ปีจากจังหวัดยะลา กล่าวว่า “พวกนั้น” ยิ่งพ่อของเขา โดยเสริมว่า “แล้วก็จะฆ่าผมด้วย”

ตารางที่ 3: การเสียชีวิตของคนรู้จักตามที่ได้บอกเล่าผ่านเครื่องมือการศึกษาทุกประเภท

ความสัมพันธ์กับเด็ก	จำนวนผู้เสียชีวิตที่บันทึกไว้
ทั้งพ่อและแม่	2
พ่อ	6
แม่	2
พี่น้อง	1
ญาติคนอื่น ๆ	1
เพื่อน	4
พ่อแม่ของเพื่อน	1
ครู	3
หัวหน้าหมู่บ้าน	1
รวมทั้งสิ้น	21

ประสบการณ์ที่เด็กได้รับโดยตรงเกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบที่ปรากฏในคำตอบของเด็ก ได้แก่ การเห็นศพถูกตัดศีรษะ อยู่ในที่ที่มีการยิง การแทงหรือการระเบิด เห็นการต่อสู้ระหว่างทหารและผู้ก่อความไม่สงบ ตลอดจน การถูกข่มขู่โดยใช้ตะปูปรายถนน เพื่อมิให้รถสัญจรผ่านไป (ตารางที่ 4)

เด็กบรรยายรายละเอียดของสถานการณ์ความรุนแรงจากประสบการณ์จริง ตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ กรณีที่เด็กชายอายุ 9 ปีคนหนึ่ง เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่ารถของพ่อเขาเสียหลักเนื่องจากยางรั่วเพราะถูกตะปูบนถนน “ตอนนั้นผมอยู่ในรถด้วย” เด็กชายกล่าว “และผมได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย” เด็กหญิงอายุ 8 ปีจากจังหวัดยะลา เล่าให้ฟังถึงประสบการณ์ที่เธอต้องพบกับความรุนแรงว่าเธอกลัวมากเมื่อได้ยิน “เสียงดังจากการยิงกันระหว่างตำรวจและผู้ก่อความไม่สงบ” จนกระทั่ง “หลุดจากชิงช้า”

ความคุ้นเคยที่เด็กมีต่ออาวุธต่างๆ (เช่น ปืน ระเบิดและมีด) นั้น ยังปรากฏให้เห็นในภาพวาดประสบการณ์เลวร้าย โดยพบมากที่สุด ในจังหวัดยะลา โดยรวมแล้วจะพบภาพวาดปืนมากกว่าอาวุธอย่างอื่น

ตารางที่ 4: ประสบการณ์เลวร้ายที่เด็กบอกเล่าปากเปล่าในการวิจัยทุกวิธี โดยมากเป็นการพูดคุยเกี่ยวกับภาพวาด

ประสบการณ์	จำนวนเด็กที่บอกเล่าปากเปล่า
เห็นศพถูกตัดศีรษะ (พรรณนาให้เห็นภาพชัดเจน)	2
เห็น/ได้ยินการยิง หรือการลอบยิง หรือสมาชิกในครอบครัวถูกยิง	19
ถูกยิง	2
เห็นการแทง/การใช้มีดทำร้าย (การพรรณนาภาพมีดที่ใช้ในการฆ่า)	2
เห็นอาคารถูกเผาทำลายหรือโรงเรียนถูกเผาทำลาย	11
เห็นการต่อสู้ระหว่างทหาร/ผู้ก่อความไม่สงบ	5
อยู่ในที่ที่มีการระเบิดหรือได้เห็นการระเบิด	16
รวมทั้งสิ้น	57

แต่ในการวิจัยด้วยวิธีอื่น พบว่าระเบิดเป็นอาวุธหลักที่เด็กๆ ในภาคใต้กล่าวถึง ทั้งนี้แม้ว่าโดยรวมแล้วจำนวนอาวุธจะมีค่อนข้างจำกัดก็ตาม

ไม่มีเด็กคนใดในกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและกาญจนบุรีที่วาดภาพอาวุธในภาพวาดของตน แม้ว่าเด็กบางคนก็กล่าวถึงอาวุธในการวิจัยวิธีอื่น (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5: การกล่าวถึงอาวุธทั้งหมดตามที่ปรากฏในข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยทุกวิธี

	มีด	ปืน	ระเบิด	หลายอย่าง	อื่นๆ (ตะปู เลื่อย)	รวมทั้งสิ้น
ภาคใต้	7	16	18	3	2	46
กลุ่มตัวอย่างภาคกลาง	3	4	2 (กล้วย)	1	0	10

ภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง

คำตอบที่ได้รับจากการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น การสำรวจทัศนคติและการเติมข้อความในประโยค ทำให้สามารถศึกษาประสบการณ์และทัศนคติที่เด็กมีต่อผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ความไม่สงบ การศึกษาวิจัยได้พยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับทหารและตำรวจโดยเฉพาะ แต่คำตอบที่ได้รับยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับคณะอาสาสมัครป้องกันชุมชนและผู้ก่อความไม่สงบ

การสังเกต

ในการสำรวจทัศนคติ โดยใช้ข้อความว่า ‘ฉันชอบทหาร’ เด็กที่ตอบคำถามมาจากพื้นที่ชายแดนภาคใต้ มีจำนวนทั้งสิ้น 1,012 คน โดยร้อยละ 42 เห็นด้วยว่าตนชอบทหาร ส่วนร้อยละ 36 ไม่เห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 21 ไม่ออกความเห็น เมื่อให้เด็กอธิบายคำตอบก็พบประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ เด็กไม่มีภาพตายตัวของทหารว่าจะต้องเป็นอย่างไร แต่ถือว่าทหารก็เป็นบุคคลหนึ่ง มีข้อแตกต่างระหว่างเพศบางประการ กล่าวคือ เด็กผู้ชายร้อยละ 50 และเด็กผู้หญิงเพียงร้อยละ 38 เห็นด้วยว่าตนชอบทหาร ส่วนในกลุ่มตัวอย่างภาคกลาง เด็กร้อยละ 69 กล่าวว่าตนชอบทหาร เห็นได้ชัดว่าเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งการแสดงทัศนคตินั้นเกิดจากประสบการณ์ตรงมากกว่า

บางกรณีเหตุผลที่เด็กชอบทหารนั้นคือว่าสมาชิกในครอบครัวของเด็กเป็นทหาร หรือ (ในกรณีของเด็กผู้ชาย) เด็กฝันที่จะเป็นทหาร สำหรับผู้ใหญ่ นั้น คำตอบได้รับชี้ให้เห็นว่าผู้ใหญ่ค่อนข้างจะไม่เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว (ร้อยละ 33 ของผู้ใหญ่ทั้งสิ้น 717 คน เห็นด้วย ขณะที่ร้อยละ 38 ไม่เห็นด้วย และร้อยละ 29 ไม่ออกความเห็น) เหตุผลที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้กรณีที่ไม้ออกความเห็นมักจะเป็นอย่างเดียวกัน นั่นคือ ไม่สามารถตัดสินทหารในลักษณะเป็นกลุ่มคนได้ การจะบอกว่าชอบหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับทหารเป็นรายบุคคลมากกว่า

ส่วนคำตอบที่ได้รับจากการสำรวจทัศนคติโดยใช้ข้อความว่า ‘ฉันชอบตำรวจ’ นั้น พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน ในคำตอบที่ได้รับจากการตอบคำถามโดยใช้เครื่องมือวิจัยแต่ละประเภทย่อย พบว่าตำรวจและทหารมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับทั้งความปลอดภัยและอันตราย บางส่วนขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของเด็กโดยตรง เช่น เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 16 ปีจากจังหวัดยะลา ได้เขียนเรียงความในหัวข้อ ‘มุมมองเรื่องความสงบสุข’ ในเรียงความเด็กชายแสดงความรู้สึกชื่นชมบทบาทของทั้งตำรวจและทหารว่า

“เราอยากให้บ้านของเรามีความสงบสุข มีเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารคอยดูแลสิ่งต่าง ๆ ให้เรียบร้อย ไม่มีระเบิด ไม่มีการตัดคอ ผมอยากให้หมู่บ้านสงบสุขและให้ผู้คนรักกันตลอดไป”

ในทางตรงกันข้าม ทั้งทหารและตำรวจต่างเป็นผู้ที่น่าหวาดกลัว หากใช่เพราะสิ่งที่พวกเขาทำ หากแต่เป็นเพราะเด็กๆ มองว่าที่ใดมีทหาร ที่นั้นอาจเกิดความรุนแรง ดังที่ได้เห็นแล้วว่าสถานที่ที่ไม่ปลอดภัยคือบริเวณที่มีทหาร เพราะทหารเป็นเป้าหมายในการโจมตีของผู้ก่อความไม่สงบ ในการให้เติมข้อความท้ายประโยคที่เว้นว่างไว้ มีข้อความหนึ่งขึ้นต้นประโยคว่า ‘เหตุการณ์ความไม่สงบเริ่มขึ้น’ เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 11 ปีคนหนึ่ง เขียนข้อความต่อท้ายประโยคนี้นว่า “เมื่อทหารมาอยู่รวมกัน”

รูปที่ 12 ภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น แสดงให้เห็นภาพทหารในสถานการณ์ปกติ
(เป็นภาพที่ 2 จากภาพชุดทั้งหมด 6 ภาพ)

ความรู้สึกสงสัยที่มีต่อทหารยังพบได้ในคำตอบที่ได้รับจากการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น (รูปที่ 12) คำตอบนี้ช่วยชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างเด็กในกลุ่มตัวอย่างภาคกลางกับเด็กในภาคใต้ เด็กในกลุ่มตัวอย่างภาคกลางได้แสดงความคิดเห็นต่อสิ่งอื่นๆ ในภาพ โดยไม่ได้ใส่ใจกับทหารที่อยู่ในภาพ ในขณะที่เด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ปฏิเสธที่จะดูภาพทหาร คณะผู้ทำงานภาคสนามในจังหวัดนราธิวาสและสงขลารายงานว่า การที่เด็กปฏิเสธภาพทหารนั้นเห็นได้จากการที่เด็กไม่ยอมแสดงความเห็นใดๆ ต่อภาพนี้ เด็กเพียงแค่พลิกไปดูภาพถัดไปทันที ในจังหวัดปัตตานี คณะผู้วิจัยรายงานว่า เด็กบางคนดูจะกลัวทหารและมักจะแสดงความรู้สึกในเชิงลบเกี่ยวกับภาพนี้ การ ‘ปฏิเสธ’ เห็นได้ชัดเจนในร้อยละ 4 ของเด็กจากภาคใต้ที่ร่วมตอบคำถามในแบบฝึกหัดนี้ทั้งหมด 456 คน

ร้อยละ 53 ของเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ (456 คน) กล่าวถึงทหารในแง่ดี เมื่อตอบคำถามเกี่ยวกับภาพวาดในรูปที่ 12 ร้อยละ 14 ของเด็กจำนวน 456 คน กล่าวถึงความทรงจำที่ไม่ดี หรือกล่าวถึงทหารในเชิงลบ ขณะที่ไม่มีเด็กคนใดในกลุ่มตัวอย่างภาคกลางที่กล่าวในลักษณะนี้เลย

ส่วนคำตอบของเด็กที่มีต่อข้อความและภาพเกี่ยวกับตำรวจนั้นมีลักษณะผสม กล่าวคือ บนแผนที่ที่อยู่จำนวนร้อยละ 14 จะมีเครื่องหมายแสดงว่า ‘บริเวณที่มีตำรวจอยู่’ เป็นสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่มีเครื่องหมายแสดงว่าเป็นสถานที่ปลอดภัย โดยทั่วไปภาพวาดในกิจกรรมการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น ตำรวจในสถานการณ์ปกติจะได้รับความเห็นในเชิงบวก สองในสามของเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ (ร้อยละ 66) และในกลุ่มตัวอย่างภาคกลางเล่าถึงความทรงจำที่ดี มีเพียงเด็กร้อยละ 11 ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เท่านั้นที่เล่าถึงความทรงจำที่ไม่ดี ส่วนในกลุ่มตัวอย่างภาคกลางนั้นไม่มีเด็กคนใดเลยที่เล่าถึงความทรงจำที่ไม่ดี

การตอบคำถามในการสำรวจทัศนคติโดยใช้ข้อความว่า ‘ฉันชอบตำรวจ’ เด็กร้อยละ 43 ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ (1,010 คน) เห็นด้วย เช่นเดียวกัน มีผู้ตอบคำถามจำนวนมากตอบว่าไม่ออกความเห็น โดยให้เหตุผลว่า ‘แล้วแต่’ ส่วนผู้ใหญ่ในภาคใต้มีความสนใจเกี่ยวกับตำรวจน้อยกว่า กล่าวคือ ร้อยละ 32 (จาก 717 คน) เห็นด้วยว่าตนชอบตำรวจ ขณะที่ร้อยละ 38 กล่าวว่าตนไม่ชอบตำรวจ ส่วนร้อยละ 30 ไม่ออกความเห็น ดูเหมือนการแสดงออกว่าไม่ชอบตำรวจนั้น ผู้แสดงความเห็นจะแสดงความรู้สึกในทันทีโดยไม่คิดไตร่ตรองมากเมื่อเทียบกับการแสดงความเห็นเกี่ยวกับทหาร เนื่องจากเมื่อมีกรณีของ ‘ไม่ออกความเห็น’ ก็จะได้รับเหตุผลว่า ‘แล้วแต่’

ผู้ก่อความไม่สงบ

ภาพของผู้ก่อความไม่สงบที่ดูลึกลับนั้นเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ไม่ได้คาดหมายไว้ว่าจะพบ แต่ปรากฏอยู่ในภาพวาดของเด็กจำนวนมาก เป็นรูปของคนที่มีลักษณะเป็นแบบแผนแน่ชัด กล่าวคือ บางครั้งสวมแว่นสีดำ หรือ มีหน้ากาก ทำให้ไม่สามารถรู้ได้ว่าหน้าตาเป็นอย่างไร และทำให้รู้สึกว่ “น่ากลัว” อย่างที่เด็กคนหนึ่งกล่าวไว้ บางครั้งเด็กจะวาดภาพผู้ก่อความไม่สงบโดยมีปืนหรือมีปืนหรือมีด จากคำตอบที่ได้รับจากเด็กๆ จำนวนรวม 60 คน เป็นภาพวาดผู้ก่อความไม่สงบ 161 ภาพ เกือบ 3 ใน 4 ของเด็กเหล่านี้มาจากจังหวัดยะลา ภาพวาดเกือบจะทั้งหมดเป็นผู้ชาย (มีเพียงภาพเดียวที่เป็นผู้หญิง) และร้อยละ 74 เป็นเด็กวัยรุ่น โดยร้อยละ 65 จะสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม และประมาณร้อยละ 32 จะมีผมตั้งเป็นทรงหนามแหลม ร้อยละ 84 ของผู้ก่อความไม่สงบในภาพถือหรือใช้อาวุธ ซึ่งร้อยละ 72 จะเป็นอาวุธปืน ที่เหลือเป็นมีด (มีบางกรณีที่ได้กบบรรยายภาพของผู้ก่อความไม่สงบด้วยปากเปล่า เด็กจะกล่าวถึงระเบิดด้วย) มีเพียงร้อยละ 16 ของภาพเท่านั้นที่สามารถบอกได้ว่าผู้ก่อความไม่สงบในภาพเป็นมุสลิม ทั้งนี้โดยสังเกตจากเครื่องแต่งกาย

ภาพลักษณะของผู้ก่อความไม่สงบเหล่านี้ที่เด็กๆ มองอาจสันนิษฐานได้ว่ามาจากความรู้โดยตรงของเด็กเอง หรือมาจากสิ่งที่ผู้ใหญ่และเด็กคนอื่นๆ ได้เคยบรรยายไว้ เมื่อนำมาพิจารณาแล้วก็จะได้ลักษณะที่เป็น ‘แบบแผน’ ของผู้ก่อความไม่สงบ ได้แก่

วัยรุ่นชายแต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัย บางครั้งก็ปกปิดหน้าตา สวมปืนหรืออาวุธเสพติดอย่างอื่น ในมือถืออาวุธบางอย่าง ส่วนมากจะเป็นปืน (รูปที่ 13 ก และ ข)

รูปที่ 13 ก: คน ‘ดี’ แต่งกายสุภาพเรียบร้อย และ

‘ผู้ก่อความไม่สงบ’

ภาพนี้วาดโดย เด็กชายชาวพุทธ อายุ 14 ปี

จากชนบทที่มีระดับความรุนแรงต่ำ

และมีเชื้อพันธุ์สีแดงในจังหวัดยะลา

รูปที่ 13 ข: ผู้ก่อความไม่สงบก็เป็นคน ‘ไม่ดี’

มีผมตั้งเป็นทรงหนามแหลม สวมบุรุษและถือปืน

ภาพนี้วาดโดย เด็กชายชาวพุทธ อายุ 16 ปี

จากชนบทที่มีระดับความรุนแรงปานกลาง

และมีเชื้อพันธุ์สีแดงในจังหวัดยะลา

ยาเสพติดและความรุนแรง

คำตอบที่ได้รับจากเด็กมีสิ่งหนึ่งที่น่าประหลาดใจคือ การที่เด็กกล่าวถึงการใช้ยาเสพติด ได้แก่ เหล้าและ บุหรี่ สิ่งเหล่านี้ปรากฏชัดเจนในรายการของ ‘อันตรายร้ายแรงสำหรับฉัน’ และในภาพวาดของคนไม่ดีและ ประสบการณ์เลวร้าย

คนที่ได้กระบุว่า ‘ไม่ดี’ ทุกคนสูบบุหรี่และเป็นผู้ชาย แต่ก็มีข้อยกเว้นเพียงประการเดียวเท่านั้น ภาพที่ เด็กๆ ในจังหวัดสงขลาและปัตตานี รวมทั้งข้อเขียนแสดงความเห็นที่เกี่ยวข้องนั้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการสูบบุหรี่กับการไม่ทำงาน อีกทั้งยังพูดถึงคนไม่ดีว่าเป็นคนที่ชักชวนผู้อื่นให้สูบบุหรี่

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเหล้าในลักษณะที่นำไปสัมพันธ์กับคนไม่ดีและประสบการณ์เลวร้ายตลอดจน ภัยอันตราย กล่าวคือ ภาพวาดของเด็กๆ แสดงให้เห็นรูปขวดเหล้าว่างเปล่า และ ‘พฤติกรรมของคนเมา’ และ อาการเมึนเมา มีตัวอย่างหนึ่ง (จากจังหวัดสงขลา) แสดงให้เห็นภาพของ ‘คนขับรถเมาสุรา’ ทำให้เกิดอุบัติเหตุทาง รถยนต์ โดยรวมแล้วมีการกล่าวถึงเหล้าน้อยกว่าบุหรี่

มุมมองของผู้ใหญ่ที่มีต่อยาเสพติดนั้นแตกต่างจากเด็ก

ในการตอบคำถามแบบสำรวจทัศนคติ โดยใช้ข้อความที่ว่า ‘ไม่มีใครรู้ว่าฉันใช้ยาเสพติด’ มีผู้ใหญ่ที่ตอบ คำถามทั้งสิ้น 717 คน ร้อยละ 41 ไม่เห็นด้วย มีชายชาวมุสลิมอายุ 39 ปีจากจังหวัดยะลาคนหนึ่ง กล่าวว่า “เกือบ ทุกคนในชุมชนของผมใช้ยาเสพติด” ผู้ใหญ่อีกจำนวนมาก (ร้อยละ 32 จากผู้ตอบคำถามทั้งสิ้น 717 คน) ปฏิเสธที่จะ แสดงความเห็น

เด็กมองยาเสพติดอย่างไร

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นความเป็นไปได้มากที่สุดเกี่ยวกับการใช้ยาเสพติดในชุมชนของเด็กนั้นได้มาจากการ แสดงความคิดเห็นของเด็กต่อข้อความที่ว่า ‘คนที่ฉันรู้จัก ไม่มีใครใช้ยาเสพติด’ โดยรวมแล้วพบว่าร้อยละ 23 ของ เด็กจำนวน 1,084 คน ระบุว่า ‘ไม่ออกความเห็น’ ส่วนเด็กที่แสดงความเห็น ร้อยละ 58 เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ขณะที่ร้อยละ 42 ไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของเด็กที่ไม่เห็นด้วยมีจำนวนน้อยกว่า คำอธิบายที่เด็กให้ นั้น แสดงให้เห็นว่าในชุมชนของเด็กเหล่านี้มีการใช้ยาเสพติดในระดับที่มีนัยยะสำคัญ ส่วนมากจะอยู่ในกลุ่มคนที่เด็ก รู้จัก เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 11 ปีคนหนึ่ง จากหมู่บ้านที่มีความรุนแรงระดับต่ำ และไม่ใช้พื้นที่สีแดงในจังหวัดปัตตานี เขียนว่า “ยากมากที่จะหาวัยรุ่นในชุมชนที่ไม่เสพยาเสพติด”

คำตอบนี้มีข้อสนับสนุนจากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในวิธีอื่นซึ่งใช้ในการศึกษานี้ แม้ว่าจะมิได้ถาม คำถามเกี่ยวกับยาเสพติดโดยตรงก็ตาม รูปคนไม่ดีที่เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 11 ปีวาดนั้นคือ เพื่อนบ้านของเขาเอง เด็กชายเล่าว่า เพื่อนบ้านคนนี้ “ขโมยเงินในบ้านไปซื้อกัญชาสูบ” สิ่งที่น่าทึ่งที่สุดสำหรับเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 15 ปีจากจังหวัดสงขลา คือ “ยาเสพติดในชุมชน เพราะยาเสพติดเป็นความชั่วร้ายในชุมชน ผมจะไม่มันเข้าใกล้ เด็ดขาด”

รูปที่ 14: คน ‘ไม่ดี’ ในภาพแสดงให้เห็น
การใช้ยาเสพติดรูปแบบต่างๆ
ภาพนี้วาดโดยเด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 13 ปี
จากชนบทที่มีความรุนแรงในระดับปานกลาง
และเป็นพื้นที่สีแดงในจังหวัดปัตตานี

รูปที่ 15: ชาวมุสลิมที่ ‘ดี’ เป็นรูปชายคนหนึ่งยืนละหมาด
ขณะที่ผู้ก่อความไม่สงบที่ ‘ไม่ดี’ เสพยาเสพติด
ภาพนี้วาดโดยเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 17 ปี
จากชนบทที่มีความรุนแรงในระดับสูง
และเป็นพื้นที่สีแดงในจังหวัดนราธิวาส

นอกจากนี้เด็กยังกล่าวถึงการใช้จ่ายของตนเองด้วย เด็กชายชาวพุทธอายุ 11 ปีจากจังหวัดยะลา เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงประสบการณ์เลวร้ายที่ตนถูกบังคับให้เสพยาเสพติด ส่วนเด็กชายชาวมุสลิมอายุ 15 ปี เล่าให้ฟังว่า ประสบการณ์เลวร้ายของตนคือ “การเสพยาเสพติดมากเกินไป” ทำให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อครอบครัวของเด็กคนนี้

ส่วนใหญ่นายาเสพติดที่เด็กกล่าวถึงคือ เมตแอมเฟตตามีนหรือยาบ้า กัญชาและกระท่อม เด็กคนหนึ่งจากจังหวัดนราธิวาส วาดภาพคน ‘ไม่ดี’ คนหนึ่งเป็นรูปวัยรุ่นชายผมตั้งมีรอยสักกำลังสูบกัญชา นอกจากนี้ยังมีภาพวาดจากจังหวัดปัตตานี ในภาพเป็นรูปชายผมตั้งและน่าจะกำลังเสพยาเสพติด ภาพนี้มีข้อความกำกับว่า “กัญชาทำให้ประเทศชาติไม่พัฒนา” ผู้ตอบคำถามจากจังหวัดปัตตานีก็เขียนข้อความในทำนองเดียวกันว่า “การสูบกัญชาทำให้กลายเป็นบ้าและทำลายประเทศ”

การกล่าวถึงยาเสพติดมักจะกล่าวในลักษณะเป็นการทั่วไป หรือมีฉะนั้นก็กล่าวรวมกับสารเสพติดอย่างอื่น มีการกล่าวถึงสารเสพติดแบบผสม 40 ครั้ง จากคำตอบที่ได้รับทั้งหมด 1,054 คำตอบ (ร้อยละ 8) รูปที่ 15 แสดงให้เห็นถึง ‘คนไม่ดี’ ภาพนี้วาดโดยเด็กวัยรุ่นชาวมุสลิมจากจังหวัดนราธิวาส ในรูปมีมิด ใบกระท่อม และกองผงสีขาวที่ใช้สูบหรือสูดดม ภาพนี้ขัดแย้งกับภาพของ ‘คนดี’ อย่างสิ้นเชิง ‘คนดี’ ในภาพเป็นรูปชายมุสลิมยืนอยู่บนเสื้อที่ใช้ละหมาด

ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้รับเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นพบได้จากคำตอบของเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง เด็กผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะเน้นปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและสังคม

ยาเสพติดใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้วัยรุ่นใช้ความรุนแรงหรือไม่

แม้เด็กจะกล่าวถึงการใช้จ่ายยาเสพติดโดยผ่านการวิจัยด้วยวิธีต่างๆ มากกว่า 1 วิธี (นอกเหนือจากการสำรวจทัศนคติโดยใช้ข้อความว่า ‘คนที่ฉันรู้จัก ไม่มีใครใช้ยาเสพติด’) แต่เด็กก็ไม่ได้กล่าวว่าการใช้จ่ายยาเสพติดมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ความรุนแรง

เด็กมิได้กล่าวถึงยาเสพติดในลักษณะที่เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดความกล้าในการก่อความรุนแรง แต่บางครั้งเด็กกล่าวว่ายาเสพติดเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดความเครียดอันเกิดจากเหตุการณ์ความไม่สงบ “เพื่อนของฉันเครียดมากจนต้องไปพึ่งยาเสพติด เพราะว่าพ่อของเขาถูกยิงตายและเขาไม่รู้จะอยู่กับใคร” เด็กหญิงชาวมุสลิมอายุ 15 ปี คนหนึ่ง จากชนบทพื้นที่สีแดงในจังหวัดยะลา กล่าวในการสำรวจทัศนคติ

สรุป

ประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบที่เด็กๆ ได้รับในแต่ละวันพบได้จากคำตอบในลักษณะต่างๆ ประสบการณ์เช่นนี้ได้แก่ การสัมผัสกับเหตุการณ์ความรุนแรงและประสบการณ์เกี่ยวกับการบาดเจ็บ การเสียชีวิต และความหวาดกลัว นอกจากนี้ เห็นได้ชัดว่าเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีความคุ้นเคยกับอาวุธ กระนั้นก็ตามมโนภาพที่เด็กมีต่อตำรวจและทหารมิได้บ่งบอกถึงปฏิกิริยาในเชิงลบ มีเด็กจำนวนไม่มากที่แสดงความเห็นในเชิงลบต่อเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้

การที่เด็กกลัวทหารและตำรวจนั้นมีสาเหตุมาจากการที่เด็กมองว่ากลุ่มคนที่ใส่เครื่องแบบจะเป็นเป้าหมายให้ผู้ก่อความไม่สงบโจมตีได้ง่าย แม้เด็กบางคนจะแสดงว่าตนกลัวทหารจากปฏิกิริยาที่มีต่อภาพวาดในกิจกรรมเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น ร้อยละ 53 ของเด็กทั้งหมด 1,012 คนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ก็กล่าวถึงทหารและตำรวจในแง่ดี ขณะที่ร้อยละ 43 ตอบว่าตนชอบตำรวจในการสำรวจทัศนคติ ส่วนร้อยละ 42 บอกว่าชอบทหาร เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ผู้ตอบคำถามเหล่านี้ให้ไว้ จะเห็นได้ชัดว่าเด็กตัดสินตำรวจและทหารโดยมองที่คุณลักษณะเฉพาะตัวของตำรวจและทหารแต่ละคนมากกว่าที่จะมองเพียงว่าเป็นผู้ที่อยู่ในเครื่องแบบ

ในทางตรงกันข้าม ผู้ก่อความไม่สงบดูจะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ค่อนข้างเด่นชัด ส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นชาย แต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัย ถืออาวุธและมีพฤติกรรมที่ไม่ดี เป็นต้นว่าใช้ยาเสพติด ดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ มุมมองของเด็กที่มีต่อตำรวจและทหารเป็นสิ่งที่การศึกษานี้มุ่งหาข้อมูล แต่ภาพลักษณ์ของผู้ก่อความไม่สงบนั้นปรากฏเองในคำตอบของเด็ก

นอกจากนี้ ข้อมูลอื่นที่ปรากฏขึ้นเองในการศึกษาวิจัยคือ ข้อมูลที่ได้รับจากเด็กเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด ในการตอบคำถามโดยใช้เครื่องมือการศึกษาวิจัยประเภทต่างๆ เด็กกล่าวถึงยาเสพติดหลายประเภท ส่วนใหญ่จะเป็นเมตแอมเฟตตามีน กัญชาและกระท่อม

4. ผลการศึกษา: ความหวังต่ออนาคตที่สงบสุข

วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติคือ การ “สร้างอนาคตที่ผู้คนจากวัฒนธรรมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะภายในจังหวัดชายแดนภาคใต้เอง และในระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนสังคมไทยโดยรวมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข” คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติกล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์นี้จะเป็นผลสำเร็จได้ก็แต่โดยการที่เยาวชนจากภาคใต้อยู่ร่วมกันด้วยความหวังและความสามัคคี

ผลจากการศึกษาวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้นได้ เนื่องจากเด็กไม่มีภาพลักษณ์ตายตัวสำหรับศาสนาอื่น หรือสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ก่อความไม่สงบ ซึ่งอยู่ในฝั่งตรงกันข้าม แม้ว่าในคำตอบที่ได้รับจากเด็กจะพบว่าการแสดงความโกรธอยู่ก็ตาม แต่ในคำตอบเหล่านั้นก็มีการแสดงออกถึงมิตรภาพและความเห็นอกเห็นใจกันระหว่างเด็กในแต่ละกลุ่มด้วย

แม้เด็กบางคนจะเล่าให้คณะผู้ทำงานภาคสนามฟังถึงความรู้สึกโกรธแค้นผู้พี่ฆ่าพ่อหรือแม่ของตน แต่เด็กคนอื่นก็ดูจะสามารถจัดการกับความรู้สึกเศร้าโศกของตนได้โดยไม่กล่าวโทษฆาตกร เด็กชายชาวพุทธอายุ 10 ปี คนหนึ่งจากจังหวัดยะลา เขียนเรียงความแสดงมุมมองของเขาต่อความสงบสุขดังนี้

“ผมอยู่กับพ่อ เพราะว่าพ่อไม่ถูกผู้ก่อความไม่สงบยิง แต่แม่ถูกยิงและตายที่โรงพยาบาล ตอนนั้นผมเลยมีพ่อเหลืออยู่คนเดียว”

รายงานบทนี้จะศึกษาว่าหากเด็กในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการสนับสนุนตามสมควรแล้ว จะช่วยสร้างสรณ์อนาคตที่สงบสุขและมีชีวิตที่สงบสุขได้อย่างไร

ความไม่ยุติธรรม

การไม่ได้รับความยุติธรรมถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญลำดับต้นๆ ที่คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ระบุว่าสาเหตุให้ประชาชนในภาคใต้ต้องหันไปหาความรุนแรง¹⁰ อย่างไรก็ตาม จากคำตอบที่ได้รับจากเด็กในการสำรวจทัศนคติ โดยใช้ข้อความว่า ‘คนสมัยนี้ไม่อาจคาดหวังได้แล้วว่าจะมีความยุติธรรม’ พบว่าเด็กมิได้รู้สึกถึงความไม่ยุติธรรม เด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าวนี้มีน้อยกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 42 จากเด็กทั้งหมด 475 คน) โดยประมาณ 1 ใน 3 ของเด็กทั้งหมด (ร้อยละ 31) ไม่เห็นด้วย ขณะที่เกือบ 1 ใน 4 (ร้อยละ 24) ไม่ออกความเห็น

จากคำตอบที่ได้รับจากเด็ก พบข้อบ่งชี้ถึงความอ่อนไหวบางประการต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เด็กหญิงชาวพุทธอายุ 9 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดยะลา เห็นด้วยกับข้อความที่ใช้ในการสำรวจทัศนคติ เธอกล่าวว่า “แม้แต่

¹⁰ รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2549

ตำรวจเองยังไม่สามารถจับผู้ก่อความไม่สงบได้ซักคนเลย” อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ว่าเด็กๆ อาจจะตีความคำว่า “ยุติธรรม” ในภาษาไทยว่าหมายถึง ‘ความเป็นธรรม’ มากกว่าที่จะหมายถึงกระบวนการยุติธรรม

มีเด็กจำนวนไม่มากที่มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการจับกุมและกักขัง กล่าวคือ พบตัวอย่างเพียง 4 รายการ จากคำตอบแบบต่างๆ ที่ได้รับ ในการเติมข้อความในประโยคที่ว่า ‘สิ่งที่ฉันต้องมีตอนนี้’ เด็กหญิงอายุ 11 ปีคนหนึ่ง จากจังหวัดยะลา กล่าวถึงการที่เธอไม่มีเพื่อน เธอเขียนว่า “ฉันไม่มีเพื่อน เพราะไม่มีใครรักฉัน ฉันเป็นอาชญากร พ่อฉันถูกจับ”

ในการสำรวจการตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น เด็กๆ จะได้เห็นภาพของห้องพิจารณาในศาล จากนั้นเป็น ภาพเด็กวัยรุ่นสองคนอยู่ในห้องขัง คนหนึ่งกำลังร้องไห้ ทั้งนี้เพื่อวัดระดับความตระหนักรู้ของเด็กในเรื่อง กระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไป

แม้เด็ก 2 ใน 3 ของเด็กผู้ตอบคำถามทั้งหมด 475 คน จะรู้จักภาพของห้องพิจารณาในศาล แต่เด็กประมาณ 1 ใน 4 ดูเหมือนจะไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับระบบยุติธรรมอย่างเป็นทางการเลย และไม่รู้ว่าเป็นห้องพิจารณาใน ศาล เด็กเหล่านี้บรรยายภาพโดยใช้คำพูด เช่น “การประชุม” มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่เชื่อมโยงภาพที่เห็นกับ ประสบการณ์ของตัวเอง และอีกร้อยละ 2 ที่เชื่อมโยงเข้ากับความยุติธรรมที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบ

เกือบ 1 ใน 3 ของเด็ก กล่าวว่าวัยรุ่นที่อยู่ในภาพแสดงการคุมขังนั้นน่าจะได้กระทำความผิดมาแล้วและ ควรที่จะถูกคุมขัง ร้อยละ 7 กล่าวว่า วัยรุ่นคนที่กำลังร้องไห้อยู่ในรู้นั้นรู้สึกอายและรู้สึกสำนึกผิดต่อสิ่งที่ตนได้กระทำ ไป มีเพียงร้อยละ 5 ที่กล่าวว่าวัยรุ่นที่อยู่ในรูปไม่ควรอยู่ในห้องขัง ขณะที่ร้อยละ 15 กล่าวแสดงความเห็นใจวัยรุ่น ทั้งสองคนนี้ เด็กบางคน (12 คน) บอกว่ากลัวว่าเหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นกับตน “เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นบ่อยมาก” เด็ก 4 คนกล่าว

การแก้แค้นและการกล่าวโทษ

มีการสำรวจความต้องการของเด็กในการแก้แค้นผู้ที่สร้างปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก ทำให้เด็กได้รับบาดเจ็บ หรือทำให้เด็กต้องสูญเสียสมาชิกในครอบครัว การสำรวจทัศนคติของเด็กได้ให้เด็กแสดงความคิดเห็นต่อข้อความว่า ‘บางครั้งเมื่อฉันรู้สึกโกรธมาก ฉันอยากแก้แค้นใครสักคน’ แทนที่จะเป็นไปอย่างที่เราคาดไว้ คำตอบของเด็กสามารถ นำไปแบ่งกลุ่มได้ แต่ละกลุ่มมีสัดส่วนค่อนข้างที่จะเท่ากัน กล่าวคือ ร้อยละ 38 ของเด็กผู้ตอบคำถามทั้งสิ้น 1,084 คน เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว เช่น เด็กชายชาวมุสลิมอายุ 8 ปีคนหนึ่งจากจังหวัดยะลา กล่าวว่าสิ่งที่เขา ต้องการมากที่สุดคือ เงิน “ผมอยากเก็บเงินให้ได้มากๆ เพื่อซื้อปืน จะได้แก้แค้นให้พ่อ” ในทางตรงกันข้าม ร้อยละ 41 ของเด็กไม่เห็นด้วยกับการแก้แค้น และร้อยละ 21 ‘ไม่ออกความเห็น’ สาเหตุที่เด็กไม่ออกความเห็นเป็นเช่น เดียวกับกรณีของการทรมานและตำรวจ นั่นคือ เด็กเห็นว่า คนอื่นก็ ‘เหมือนกับเรา’ ใครก่อกรรมอะไรไว้ก็ย่อมต้องได้รับ ผลกรรมนั้น

คำตอบดังกล่าวนี้ยังมีความชัดเจนขึ้น เมื่อพิจารณาคำตอบที่ได้รับจากการให้เติมข้อความท้ายประโยคที่ว่า ‘ฉันโกรธ ...’ มีเพียงร้อยละ 3 จากคำตอบทั้งหมด 1,259 คำตอบที่ได้รับจากเด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่กล่าวถึง เหตุการณ์ความไม่สงบ และมีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่เขียนถึงเรื่องความไม่ยุติธรรม ความโกรธส่วนมากจะเป็น ความโกรธที่มีต่อเพื่อน (ร้อยละ 36) อันมีสาเหตุมาจากการล่วงละเมิดทางกายและทางจิตใจ หรือเกี่ยวข้องกับ ความผิดหวังส่วนตัว (ร้อยละ 18) แม้ว่าในชีวิตประจำวันเด็กจะต้องพบกับเหตุการณ์ความไม่สงบและความรุนแรง แต่ดูเหมือนประสบการณ์เหล่านี้ไม่ได้ทำให้ความทุกข์แบบเด็กๆ หายไปจากจิตใจของเด็กเลย ไม่ว่าเด็กนั้นจะอยู่ที่ใดก็ตาม

ทำนองเดียวกัน เด็กไม่ได้โทษว่าเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นเพราะความผิดของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางศาสนา เชื้อชาติ หรือในฐานะของกลุ่มแบ่งแยกดินแดนหรือผู้ก่อความไม่สงบ ร้อยละ 40 ของเด็กเต็มข้อความต่อท้ายประโยคที่ขึ้นต้นว่า ‘เหตุการณ์ความไม่สงบเริ่มขึ้น ...’ ข้อความที่เด็กเขียนต่อท้ายแสดงให้เห็นถึงการขาดความสามัคคีในชุมชน ส่วนการเติมประโยคที่ว่า ‘เหตุการณ์ความไม่สงบจะสิ้นสุดลง ...’ เด็กมากกว่าครึ่งหนึ่งจะกล่าวถึงเหตุการณ์ในอนาคตเมื่อสามารถฟื้นฟูความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ส่วนเด็ก 1 ใน 4 กล่าวว่าเหตุการณ์ความไม่สงบจะสิ้นสุดลงเมื่อทุกอย่างดำเนินไปภายใต้หลักการแห่งเหตุและผล และเด็ก ร้อยละ 2 กล่าวโดยสมัครใจเองว่าเหตุการณ์ความไม่สงบจะสิ้นสุดลงเมื่อรัฐบาลชนะ

ความหวังต่ออนาคตที่สงบสุข

ภาพวาดทั้งหมด 464 ภาพและเรียงความของเด็กในหัวข้อ ‘มุมมองเรื่องความสงบสุข’ มุ่งเน้นที่รายละเอียดปลีกย่อยมากกว่าที่จะมองภาพรวม ยกตัวอย่างเช่น เด็กหญิงอายุ 9 ปีจากจังหวัดยะลา วาดภาพชุมชนของเธอ ในรูปมีตัวเธอ หอนาฬิกา วัด มัสยิดและศาลเจ้าจีน และเธอเขียนในเรียงความว่า

“ฉันอยากได้อินสอ ยางลบ กบเหลาดินสอ สีและครู่ที่ใจดี ฉันอยากอยู่ในอำเภอ [ของฉัน] เพราะว่าเมืองนี้มีเมฆและดอกไม้สวย ฉันอยากให้ทุกจังหวัดเป็นเหมือนจังหวัด [ของฉัน] เพราะว่าไม่มีความรุนแรง ฉันไม่อยากให้สิ่งไม่ดีเกิดขึ้นในอำเภอของฉัน ฉันสวดมนต์ขอให้มีความสงบสุข ฉันอยากให้คนไทยรักกันและมีความสามัคคี”

เด็กจะเชื่อมโยงความคิดในเรื่องความสงบสุขเข้ากับความสุข ชีวิตในครอบครัว มีภาพผู้คนจากต่างกลุ่มจับมือกัน หรือยืนเคียงข้างกันหน้ามัสยิดและวัด เช่นเดียวกับกรณีของเด็กหญิงคนหนึ่งที่เคยเขียนเล่าเกี่ยวกับความสวยงามของชุมชนที่เธออยู่ แนวคิดหลักที่ปรากฏในถ้อยคำและในภาพคือ ‘ความสามัคคี’ เด็กหญิงอีกคนเขียนข้อความในภาพวาดที่มีชื่อว่า “เราสัญญาว่าเราจะอยู่อย่างสันติ” ว่า

“ตอนนี้มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสงบสุขที่เคยมีค่อยๆ เลือนหายไป ขณะที่ความรุนแรงค่อยๆ คืบคลานเข้ามา ฉันอยากได้ความสงบสุขกลับคืนมา ฉันอยากให้ทุกคนมีความสามัคคีกัน ไม่ว่าจะเป็นนับถือศาสนาอะไร ฉันไม่อยากให้คนฆ่ากันเองเพื่อตำแหน่งที่สูงกว่า ... ฉันต้องการเพียงแค่ให้ทุกคนรักกัน เราจะมีชีวิตรอดได้หากเราอยู่อย่างสันติ ... หากผู้คนยังคงยิงกันเองอย่างนี้ ความสงบสุขก็จะหายไป”

ความแตกต่างระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบและความสามัคคีปรองดองพบได้ในเรียงความหลายฉบับ รวมถึงเรียงความฉบับนี้ที่เขียนโดยเด็กหญิงชาวมุสลิม อายุ 15 ปีคนหนึ่ง

“ความสงบสุขที่ฉันอยากเห็นคือ การที่คนรักกันและยิ้มให้แก่กัน มองโลกในแง่ดีและมีความเข้าใจ เข้าใจ และให้ดอกไม้แก่กัน

ฉันอยากให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ใช่ทำร้ายกัน แต่ให้หันหน้าเข้าหากัน ฉันไม่อยากให้สถานที่ที่ฉันชอบไปเล่นและพักผ่อนต้องกลายเป็นสถานที่อันตรายเพราะว่ามีเหตุการณ์ความไม่สงบ ฉันอยากให้ความสงบสุขเกิดขึ้นทุกๆ ที่ที่ฉันไป มีเจ้าหน้าที่ที่ใจดีคอยให้ความปลอดภัยและเมตตาแก่เด็กๆ อย่างฉัน ขอพระเจ้าอวยพรให้ได้โปรดประทานความสงบสุขให้แก่ทุกคนด้วย

หากคนที่มีความคิดดีๆ และมีความตั้งใจดีเข้ามาช่วยเหลือกัน ฉันเชื่อว่าจะต้องเกิดความสุขแก่ครอบครัวของฉันและตัวฉันเองต้องการให้ทุกครอบครัวเข้าใจกัน ไม่ใช่ทำร้ายกัน ฉันต้องการเพียงเท่านี้”

สำหรับอนาคตที่มีความสุข เด็กเกือบทุกคนต้องการที่จะมีอาชีพการงาน ส่วนใหญ่ต้องการเป็นแพทย์ และครู เด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้จำนวน 1 ใน 3 คน บอกว่าการได้ประกอบอาชีพดังกล่าวนี้คือความหวังหลักของตน

สรุป

แม้เด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ประมาณ 1 ใน 3 จะมีความรู้สึกเกี่ยวกับการแก้แค้นและความไม่ยุติธรรม แต่ส่วนมากก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในวัยเด็กโดยทั่วไป และเห็นได้ว่ามุมมองของเด็กที่มีต่อความสุข ตลอดจนการที่เด็กไม่มีความรู้สึกเกลียดชัง เหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นว่าเป็นไปได้ที่คนในรุ่นต่อไปนั้นจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสามัคคีปรองดองกัน กับทั้งยังชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ที่จะเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นไปที่เด็กและเยาวชน ซึ่งมีความปรารถนาจะอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดองและสามารถบอกเล่าให้เห็นภาพอย่างชัดเจนว่าการได้อยู่ร่วมกันอย่างสุขจะเป็นอย่างไร

5. บทสรุป

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวประสบการณ์และมุมมองของเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ คำตอบที่ได้รับแสดงให้เห็นว่าในแต่ละวันเด็กต้องประสบกับภาวะความตึงเครียด เนื่องจากไม่มั่นใจและมีความหวาดกลัวต่อสถานการณ์ความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในลักษณะที่ไม่สามารถที่จะคาดเดาได้อีกทั้งผลกระทบด้านลบของความรุนแรงที่มีต่อครอบครัว ชุมชน โรงเรียนและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเติบโตและให้ความมั่นคงปลอดภัยแก่เด็ก

ผลการศึกษาด้านบวกที่สุดที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กรณีที่เด็กส่วนใหญ่ไม่ได้คิดหรือมีความประหลาดใจที่แสดงให้เห็นว่าเด็กมีทัศนคติตายตัวต่อความเชื่อทางศาสนาอื่น หรือต่อเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจและทหาร เด็กในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีความเต็มอกเต็มใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในฐานะที่ผู้อื่นนั้นเป็นบุคคลคนหนึ่ง ไม่ใช่เป็นตัวแทนของศาสนาหรือกลุ่ม ‘อื่น’ ใด สิ่งนี้อาจชี้ให้เห็นต่อไปได้ว่าการให้การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความสงบสุข และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องแก่เด็กอาจเป็นวิถีทางที่มีประสิทธิภาพ

มุมมองของเด็กต่อเหตุการณ์ความไม่สงบและผลกระทบ

แม้เด็กจะได้รับผลกระทบจากการต้องเผชิญกับปัญหาความรุนแรง แต่เมื่อพิจารณาคำตอบที่ได้รับแล้วพบว่าเด็กไม่ได้มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อปัญหาด้วยความโกรธ หรือความรู้สึกต้องการแก้แค้นแต่อย่างใด กระนั้นก็ตามเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นได้ทำให้ชีวิตประจำวันของเด็กต้องชะงักลงไปเกือบจะทั้งหมด กล่าวคือ

- แม้ว่าครอบครัวเดียว (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่) เป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะให้ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยทางจิตใจแก่เด็กได้ แต่เด็กๆ ก็ไม่ได้รู้สึกที่บ้านของตนปลอดภัยเสมอไป
- การศึกษาต้องชะงักลง ปัญหาที่เกิดขึ้นมีตั้งแต่การที่เด็กไม่กล้าไปโรงเรียนหรือพบว่าโรงเรียนปิดการเรียนการสอน ไปจนกระทั่งการทำลายโรงเรียนและครูถูกฆ่า เหล่านี้เป็นสิ่งที่เด็กกลัวและแสดงความรู้สึกโกรธเคือง
- ในชุมชนของเด็ก เด็กสามารถระบุได้ว่าที่ใดเป็นสถานที่ปลอดภัย ซึ่งโดยมากก็จะมีเกี่ยวข้องกับบ้าน ศาสนาหรือเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ก็มิได้มองว่าผู้นำชุมชนทำหน้าที่ปกป้องประโยชน์สูงสุดของเด็ก มีภัยอันตรายจากสายลับที่ซุ่มซ่อนตัว การก่อความรุนแรงของผู้ก่อความไม่สงบ ผู้ใช้ยาเสพติดและผู้ที่ทำลายความสามัคคีภายในชุมชน เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของเด็กอย่างเห็นได้ชัด

เด็กมีแนวโน้มที่จะกลัวโทษต่อเหตุการณ์ความไม่สงบและผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยกล่าวว่าเป็นความผิดของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบที่ไม่สามารถระบุตัวได้ คำภาษามลายูถิ่นปัตตานีที่เด็กใช้ในกรณีนี้คือ ออญยาอะ มีความหมายว่าผู้ที่เจตนาก่อความสงบสุขของชุมชน แม้จะไม่มีข้อมูลแน่ชัดว่าผู้ที่ก่อความรุนแรงเป็นใคร

แต่แน่นอนว่าคนกลุ่มนี้ต้องมีความมั่งร่ำรวยและก่อความไม่สงบโดยปราศจากเหตุผล และเด็กก็ดูจะมีภาพแน่ชัดตายตัวว่าผู้ก่อความไม่สงบมีลักษณะเป็นอย่างไร

ประเด็นเรื่องการคุ้มครองเด็ก

จากคำตอบที่ได้รับจากเด็ก พบว่าเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก ประกอบกับความหวาดกลัวความรุนแรงนี้ส่งผลกระทบต่อชีวิตของเด็กๆ อย่างชัดเจน และแม้กระนั้นก็ตาม สิทธิของเด็กก็ยังไม่ได้รับการจัดลำดับว่าเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ

ข้อกังวลที่น่าเอาใจใส่เป็นพิเศษ ได้แก่ กรณีที่เด็กรับรู้ถึงปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมตแอมเฟตามีน กัญชา และกระท่อม ปัญหานี้เป็นปัญหาสำหรับเด็กผู้ชายโดยเฉพาะ เด็กชายส่วนมากยอมรับว่ายาเสพติดเป็น ‘อันตรายร้ายแรงที่สุดสำหรับฉัน’

แม้ประเทศไทยจะมีข้อห้ามเกี่ยวกับการลงโทษทางกายแก่เด็กในโรงเรียน และแม้เด็กจะมองครูของตนในด้านบวก แต่ก็เป็นที่แน่ชัดว่าการลงโทษทางกาย ไม่ว่าจะในโรงเรียนก็ดี หรือในบ้านก็ดี ยังคงมีอยู่และละเมิดสิทธิของเด็กต่อไป การเลี้ยงดูลูกและการสั่งสอน ตลอดจนการควบคุมชั้นเรียนด้วยวิธีไม่รุนแรงนั้นเป็นสาระสำคัญของการเสริมสร้างความสงบสุข

มุมมองของเด็กต่อรัฐบาลและภาคประชาสังคม

ครูโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถือเป็นตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีความสำคัญที่สุดที่เด็กพบปะในชีวิตประจำวัน ตามที่ได้กล่าวข้างต้น คำตอบที่ได้รับจากเด็กแสดงให้เห็นว่า โดยทั่วไปเด็กมีความรู้สึกชื่นชมครู และมีแนวโน้มจะเห็นด้วยว่าครูนั้น ‘ใจดี’ แม้ว่าจะมีการลงโทษทางกายต่อเด็กก็ตาม

ปฏิกิริยาที่เด็กมีต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารนั้น ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่แต่ละคนมากกว่า เด็กไม่มีภาพตายตัวสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ แต่ก็ได้แสดงความเห็นหวังว่าที่ใดก็ตามที่มีเจ้าหน้าที่ในเครื่องแบบที่นั่นมักจะเป็นเป้าหมายให้ผู้ก่อความไม่สงบโจมตีได้โดยง่าย ซึ่งเด็กก็กลัวว่าจะทำให้ตนต้องประสบกับความรุนแรงด้วยเช่นกัน

ที่มาของการใช้ความรุนแรง

เด็กมองว่าครอบครัวเดียวของตนเป็นที่มาของความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย นอกจากนี้ยังรวมถึงศาสนา และผู้นำชุมชน (บางคน) อย่างไรก็ตาม ความปลอดภัยที่เด็กมีนั้นจะได้รับการคุกคามอยู่ตลอดเวลาจากภัยอันตรายต่างๆ โดยพิจารณาจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับและการรับรู้ของเด็ก หากชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐไม่เอาใจใส่ต่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก ในสถานการณ์ที่ความไม่สงบยังคงดำเนินต่อไปเช่นนี้ เด็กก็อาจจะไม่อาจได้รับความปลอดภัยได้เลย ไม่ว่าจะเป็นความปลอดภัยทางกายหรือความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยทางจิตใจ

6. ข้อเสนอแนะ

ต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะจากผลสรุปของการศึกษาและบนพื้นฐานสิทธิของเด็ก

1. ส่งเสริมความตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิของเด็กและการคุ้มครองเด็กให้เกิดขึ้นในภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้ติดอาวุธต่างๆ ตลอดจนทหาร เจ้าหน้าที่ตำรวจและกลุ่มผู้รักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน โดยจัดทำเป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานีและภาษาไทย
2. มุ่งเน้นให้การศึกษาและจัดกิจกรรมเสริมสร้างสันติภาพให้แก่เด็กๆ ทั้งที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน รวมถึงสถาบันการศึกษาทางศาสนา โดยผ่านการจัดการศึกษาทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ห้ามการลงโทษทางกายแก่นักเรียนในโรงเรียน และสนับสนุนการพัฒนาวิธีการทางวินัยแบบทางเลือก
4. สร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกในการรายงานและการรับมือกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กในครอบครัว ชุมชนและโรงเรียน
5. ดำเนินการให้บริการด้านการคุ้มครองเด็กและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อสามารถระบุปัญหาและรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
6. ออกแบบโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความตึงเครียดทางอารมณ์ของเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ โดยมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถในการฟื้นคืนสู่ปกติตามธรรมชาติของเด็ก
7. ส่งเสริมโครงการป้องกันการใช้ยาเสพติดและการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีหลักการคือลดอันตราย นำเด็กที่ติดยาเสพติดกลับคืนสู่สังคมและฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กเหล่านั้น โดยให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งนอกเหนือจากการดำเนินกระบวนการตามกฎหมาย
8. ให้โรงเรียนและชุมชนเป็น ‘เขตสันติภาพ’ โดยลดการติดอาวุธของคนทุกกลุ่ม

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะข้างต้นเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ควรให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ตามแนวความคิดและมุมมองที่เด็กมี รายงานการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า สายใยแห่งความสมานฉันท์มีอยู่แล้วในตัวเด็กๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ที่ได้รับผลกระทบ การสร้างสันติภาพและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในอนาคต จึงควรทำให้สายใยนี้มีความเข้มแข็ง ในขณะที่เด็กๆ เหล่านี้เติบโตขึ้น

ควรมุ่งเน้นที่ปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต การสร้างความสมานฉันท์ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่อาจดำรงต่อไปอย่างยั่งยืนได้ หากไม่พิจารณาถึงประโยชน์ ข้อกังวล และทัศนคติของเด็กและนำไปดำเนินการให้เกิดผลต่อไป

7. เปรียบเทียบวิธีการในการศึกษาวิจัย

การวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิ

โมเดลการศึกษานี้เป็นโมเดลที่พัฒนาขึ้นโดย Save the Children และองค์การยูนิเซฟ และใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2548 และ 2549 ในการวิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับความรู้ของเด็กในประเด็นเรื่องการคุ้มครองเด็กในพื้นที่ 6 จังหวัดของประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์คลื่นสึนามิในปี พ.ศ. 2547

วิธีการและขั้นตอนที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นที่จะช่วยให้เด็กสามารถแสดงความคิดเห็น ความเข้าใจของตนออกมาและแบ่งปันประสบการณ์กับผู้วิจัย โดยลดความรู้สึกว่าเด็กอยู่ในฐานะที่มีกำลังน้อยกว่าและลดปัญหาข้อขัดขัดเกี่ยวกับการพูดเพราะเหตุอายุและวุฒิภาวะ มีการนำวิธีปฏิบัติด้านจริยธรรมเพื่อรับมือกับปัญหาเหล่านี้ไปผนวกรวมกับคู่มือนักวิจัย ซึ่งออกแบบมาเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้โดยเฉพาะ

ขั้นตอนการศึกษา

คำถามที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้สร้างขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างองค์การยูนิเซฟ องค์การเอกชนไทยชื่อ Knowing Children และพันธมิตรอีก 3 องค์กรในภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มเพื่อนหญิงไทยมุสลิม กลุ่มลูกเหริย และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย แบบฝึกหัดการจัดลำดับสร้างคำถามหลัก จากนั้นองค์กรพันธมิตรแต่ละองค์กรจะศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับประเด็นปัญหาเรื่องจริยธรรมการวิจัยเพื่อให้คำถามมีความสมบูรณ์มากที่สุด จากนั้นจึงนำคำถามในคู่มือนักวิจัย (ดูภาคผนวก 1) มาสรุปหาข้อยุติและออกแบบคู่มือ

คณะผู้ทำงานภาคสนาม

คณะผู้ทำงานที่เป็นคนหนุ่มสาวในพื้นที่เป็นผู้เก็บข้อมูลส่วนใหญ่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ คณะผู้ทำงานเหล่านี้องค์กรพันธมิตร 3 องค์กรเป็นผู้คัดเลือก มีคณะผู้ทำงานภาคสนามรวมทั้งสิ้น 52 คน มีอายุระหว่าง 18 ถึง 25 ปี รวมเป็นคณะผู้วิจัยภาคใต้ ข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่างจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดกาญจนบุรีนั้น คณะผู้ทำงานภาคสนามจากองค์กร Knowing Children เป็นผู้เก็บรวบรวม (คณะผู้ทำงานคณะนี้มีอายุระหว่าง 22 ถึง 32 ปี) เป็นผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาคู่มือนักวิจัย และเข้าร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับองค์กรพันธมิตรจากภาคใต้ นอกจากนี้ยังเป็นผู้รับผิดชอบในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในสถานการณ์ปกติทั่วไป ในการศึกษาวิจัยลักษณะนี้มักจะมีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเข้าร่วมด้วย แต่โดยเหตุที่มีปัญหาเรื่องความปลอดภัย คณะผู้ทำงานภาคสนามในภาคใต้จึงมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี ผู้ทำงานภาคสนามทุกคนอ่านออกเขียนได้และคำนวณเลขได้ มีความมั่นใจในตัวเองและเป็นที่รู้จักขององค์กรที่เป็นผู้จัดสรรให้เข้ามา

ทำงาน อย่างไรก็ตาม ผู้ประสานงานการศึกษาวิจัยในแต่ละพื้นที่จะมีอายุมากกว่าคณะผู้ทำงาน คณะผู้ทำงานภาคสนามสามารถพูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษามลายูถิ่นปัตตานี สมาชิกในคณะทำงานยังต้องมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับบุคคลในพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกให้มีการเก็บข้อมูลอย่างน้อยหนึ่งพื้นที่ คณะผู้ทำงานภาคสนามประกอบด้วยผู้ทำงานจากเชื้อชาติและศาสนาต่างๆ ในจำนวนสัดส่วนเท่าๆ กัน และหากเป็นไปได้ก็จะมีผู้ทำงานเพศชายและผู้ทำงานเพศหญิงในจำนวนเท่ากันด้วย ผู้ทำงานภาคสนามทุกคนผ่านการฝึกอบรมการใช้ *คู่มือนักวิจัย* จากองค์กรเอกชน Knowing Children ทั้งนี้ ในบรรดาคณะผู้ทำงานเหล่านี้ มีหลายคนที่มีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนา *คู่มือ* ดังกล่าวด้วย ผู้ทำงานภาคสนามแต่ละคนได้ลงนามในหนังสือความยินยอมและสัญญาการรักษาความลับแล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การออกแบบ *คู่มือนักวิจัย* ได้ใช้เวลาพอสมควรในการดำเนินการเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ตอบคำถาม ชุมชนและคณะผู้ทำงานภาคสนามจะมีความปลอดภัยทั้งทางกายและมีความสมบูรณ์ด้านอารมณ์จิตใจ ในบริบทอื่นนั้นมีการใช้แผนการแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้สามารถเข้าถึงและทำงานกับเด็กๆ ได้ โดยไม่ทำให้เด็กเหล่านั้นและครอบครัวของพวกเขา รวมถึงเพื่อนบ้านต้องอยู่ในภาวะเสี่ยงภัย

มีการใช้วิธีการวิจัยที่ไม่ได้ใช้คำถามโดยตรง ในจังหวัดภาคใต้ทั้ง 4 จังหวัด ชาวบ้านไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้าด้วยเหตุนี้จึงให้คณะผู้ทำงานภาคสนามที่เป็นคนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ และคณะผู้ทำงานภาคสนามแต่ละคณะจะต้องมีสมาชิกในคณะอย่างน้อยหนึ่งคนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนในชุมชนที่เข้าไปเก็บข้อมูล

คู่มือนักวิจัย นี้ได้นำมาทดสอบในภาคสนามเป็นเวลา 3 วัน จากนั้นจึงนำ *คู่มือ* ไปปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะที่ได้รับ *คู่มือนักวิจัย* จัดทำขึ้นในรูปแบบที่เป็นสองภาษาคือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และแบบภาษาไทยภาษาเดียว อย่างไรก็ตาม *คู่มือ* ดังกล่าวไม่ได้แปลเป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานี เนื่องจากคณะผู้ทำงานภาคสนามส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านอักษรยาวีได้ และบางครั้งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการศึกษากับเด็กที่ตอบคำถามเป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานี และบันทึกข้อมูลคำตอบที่ได้รับจากเด็กเป็นภาษาไทย

คณะผู้ทำงานแต่ละคณะรับผิดชอบพื้นที่หนึ่งหรือกลุ่มพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยแบ่งงานและกลุ่มเป้าหมายกันรับผิดชอบ จากนั้นคณะทำงานจะจัดประชุมสรุปงานในแต่ละวันเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน

แม้จะมีการขอความยินยอมโดยชี้แจงข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่มีบางกรณีที่ผู้ปกครอง เด็กและผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมในการศึกษามีความกลัวและระแวงสงสัยมาก จนกระทั่งไม่ต้องการลงนามในแบบความยินยอมแม้ว่าตนจะตกลงเข้าร่วมในการศึกษาแล้วก็ตาม ปัญหานี้แก้ไขโดยการให้ผู้ทำงานภาคสนามลงนามในแบบฟอร์มในฐานะผู้รับมอบอำนาจของผู้ปกครอง/ผู้เข้าร่วมเพื่อยืนยันว่าได้รับความยินยอมด้วยวาจาแล้ว

แม้จะดำเนินงานด้วยความระมัดระวัง และแม้ผู้ทำงานภาคสนามจะมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนในท้องถิ่นที่เข้าไปเก็บข้อมูล แต่ผู้ทำงานภาคสนามทุกคนก็รายงานว่าผู้คนในพื้นที่ห่างไกลต่างสงสัยการทำงานของคณะทำงานภาคสนาม นอกจากนี้ เด็กๆ ยังถามคำถามมากมายเกี่ยวกับเครื่องมือในการศึกษาวิจัย เป็นต้นว่า “ทำไมคุณถึงอยากให้เราวาดภาพ” “ทำไมคุณถึงอยากให้เราวาดสิ่งนั้น”

กลุ่มศึกษา

การศึกษาวัยรุ่นที่จะได้รับข้อมูลจากเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงอายุระหว่าง 7 ถึง 17 ปี จากพื้นที่ที่มีความหลากหลาย เช่น พื้นที่ชนบทและในเมือง พื้นที่ที่ระบุว่าเป็นพื้นที่สีแดงและพื้นที่ซึ่งมีความรุนแรงในระดับต่างๆ

ในทุกกรณี พบว่าเด็กที่ตอบคำถามนั้นมีเด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย (ตารางที่ 6) ผู้ทำงานภาคสนามพบว่าเด็กผู้หญิงมีความสนใจและเต็มใจให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลมากกว่าเด็กผู้ชาย นอกจากนี้ คณะผู้ทำงานภาคสนามในภาคใต้ รายงานว่าเมื่อออกเยี่ยมชุมชนจะพบตัวเด็กผู้หญิงอยู่บ้านมากกว่า ทั้งนี้เพราะเด็กผู้ชาย “ชอบออกไปเที่ยวเล่น” มากกว่า ผู้ทำงานภาคสนามยังกล่าวอีกด้วยว่าอัตราส่วนของเพศในข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนนั้นชี้ให้เห็นถึงการกระจายตัวของเด็กเพศชายและเพศหญิงในห้องเรียนที่คณะผู้ทำงานภาคสนามเข้าไปเก็บข้อมูล¹¹

ตารางที่ 6: เด็กในกลุ่มศึกษาโดยรวม แบ่งตามพื้นที่วิจัยและเพศ

พื้นที่	ยะลา	ปัตตานี	นราธิวาส	สงขลา	กรุงเทพฯ	กาญจนบุรี	รวมทั้งสิ้น
เด็กผู้ชาย	363	236	263	142	67	47	1,118
เด็กผู้หญิง	459	374	337	170	98	71	1,509
รวมทั้งสิ้น	822	623	600	312	165	118	2,640
	(รวม 13 คน ที่มีได้บันทึก ว่าเพศอะไร)						
	รวมตัวอย่างทั้งสิ้น 2,357				รวมกลุ่มตัวอย่าง 283		

มีเด็กที่เข้าร่วมการศึกษาวิจัยครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 2,640 คน

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่มีจำนวนน้อยกว่าคือ 717 คน (เฉพาะในจังหวัดภาคใต้เท่านั้น ดูตารางที่ 7) กลุ่มตัวอย่างนี้ส่วนใหญ่เป็นหญิงที่อยู่บ้านในช่วงที่ทำการศึกษาวิจัย และเนื่องจากมีข้อกั่วงวลในเรื่องความปลอดภัย จึงได้ทำการศึกษาภาคสนามเฉพาะในเวลากลางวัน ซึ่งเป็นเวลาทำงานของคนส่วนใหญ่ และผู้ชายส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้าน

ตารางที่ 7: กลุ่มศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่แบ่งออกตามพื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัย	ยะลา	ปัตตานี	นราธิวาส	สงขลา	กรุงเทพฯ	กาญจนบุรี	รวมทั้งสิ้น
รวมทั้งสิ้น	377	142	99	99	0	0	717

การจัดประเภทชุมชน

ชุมชนที่คณะผู้ทำงานเข้าไปทำการศึกษาวิจัยมีทั้งสิ้น 56 ชุมชน (รวมกลุ่มตัวอย่างในภาคกลาง) โดยแบ่งชุมชนเหล่านี้ออกเป็นสองประเภท ได้แก่ ชุมชนเมือง/ชุมชนชนบท/เมืองหลวง และพื้นที่สีแดง/บริเวณที่มีใช้พื้นที่สีแดง ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว บางพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทางกาหนดให้เป็นพื้นที่สีแดง โดยมีลักษณะสำคัญคือ มีเหตุการณ์ความไม่สงบในระดับสูง พื้นที่สีแดงครอบคลุมหมู่บ้านทั้งสิ้น 257 หมู่บ้าน (คิดเป็นร้อยละ 16) จากหมู่บ้านทั้งหมด 1,638 หมู่บ้าน ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้¹² อย่างไรก็ตาม คำตอบที่ได้รับจากการ

¹¹ ได้รับการยืนยันในยูนิเซฟ 2006

¹² คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2549

ศึกษาวิจัยนี้มิได้แสดงถึงข้อมูลจากพื้นที่สีแดงในสัดส่วนที่ถูกต้อง กล่าวคือ กว่าร้อยละ 50 ของเด็กในกลุ่มศึกษาวิจัยครั้งนี้ อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดง เด็กเหล่านี้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นกลุ่มศึกษา เพราะว่าผู้วิจัยจำนวนมากสามารถเข้าถึงตัวเด็กได้โดยผ่านทางครอบครัวและชุมชนของเด็ก

วิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

คู่มือนักวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือในการวิจัย 10 รายการ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และยังรวมถึงเครื่องมือป้องกันที่ช่วยลดความรู้สึกบาดเจ็บทางจิตใจของผู้ตอบคำถามเมื่อมีการกระตุ้นเตือนความทรงจำ เครื่องมือในการวิจัยแต่ละรายการออกแบบเพื่อช่วยตอบคำถามเฉพาะด้าน (หรือคำถามในการวิจัยบางส่วน) (ดูภาคผนวก 1) และช่วยให้สามารถนำข้อมูลจากการวิจัยวิธีต่าง ๆ มาคำนวณสูตรตรีโกณมิติได้

เครื่องมือการวิจัยส่วนใหญ่ประกอบด้วยการพูดคุยอย่างเป็นระบบกับเด็ก กล่าวคือ ผู้ทำงานภาคสนามสามารถสอบถามเด็กว่าภาพวาดต่างๆ มีความหมายต่อเด็กอย่างไร หรือว่าเด็กมีเหตุผลอย่างไรสำหรับคำตอบที่เด็กให้ การพูดคุยเหล่านี้คณะผู้ทำงานจะจดบันทึกไว้ให้มีความถูกต้องแม่นยำมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จากนั้นคณะผู้ทำงานภาคสนามจะปรึกษาเรื่องคำแปล เพื่อหาข้อตกลงในเรื่องคำศัพท์ที่สำคัญ

ประเด็นเรื่องภาษา

คณะทำงานภาคสนามกล่าวว่าในพื้นที่ต่างๆ ผู้ที่พูดภาษามลายูถิ่นปัตตานีใช้คำต่างกันเพื่อหมายถึงสิ่งเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในภาษามลายูถิ่นปัตตานี คำว่า *ฮอแถยยะ* หมายความว่าทั้งผู้ก่อความไม่สงบและอาชญากร คำนี้หมายถึงผู้ที่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนาทำให้ได้รับบาดเจ็บทางกาย และส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรวม (หรือต่อคนมากมาย) การกระทำ *ยะ* ไม่ได้หมายความว่ารวมถึงการก่อความรุนแรงระหว่างบุคคล เช่น การข่มขืนหรือการทุบตีภรรยา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความรุนแรงที่เรียกว่า *ยะ* นั้นมุ่งไปที่ปัญหาชุมชนแบ่งแยกออกเป็นส่วนใหญ่

สรุป

การศึกษาวิจัยได้เก็บข้อมูลจากเด็กรวมทั้งสิ้น 2,640 คน รวมถึงกลุ่มตัวอย่างภาคกลาง โดยใช้เครื่องมือการวิจัย 10 รายการ ซึ่งออกแบบมาเพื่อการศึกษาวิจัยนี้โดยเฉพาะ คู่มือนักวิจัยเป็นคู่มือที่รวบรวมเครื่องมือการวิจัยเหล่านี้ วัสดุอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนวิธีปฏิบัติด้านจริยธรรมในการทำการวิจัยในบริบทของภาคใต้ คู่มือนี้ช่วยให้สามารถเก็บข้อมูลทั้ง 11,444 รายการได้อย่างเป็นระบบ ข้อมูลส่วนใหญ่สามารถนำมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ คณะผู้ทำงานภาคสนามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18 ปี ถึง 25 ปี และมีความคุ้นเคยกับชุมชนที่เข้าไปเก็บข้อมูล

ภาคผนวก 1:

คำถามหลักและคำถามย่อยในการศึกษา

คำถามหลัก	คำถามย่อย	กลุ่มเป้าหมาย (ใครที่ตอบได้)	วิธีการ (เราจะค้นหาคำตอบได้อย่างไร)
1. ความคิดเห็นของเด็กต่อผลกระทบจากความไม่สงบและความขัดแย้งมีอะไรบ้าง?	ประสบการณ์ส่วนตัวของเด็กเกี่ยวกับความไม่สงบและ ความขัดแย้ง มีอะไรบ้าง • การสูญเสียชีวิต (สมาชิกในครอบครัว ในชุมชน เพื่อน ครู) • การบาดเจ็บของตัวเอง หรือคนอื่น • การถูกกักขัง (ตัวเอง หรือ คนอื่น) • การพลัดถิ่นภายในประเทศ	เด็กๆ (อายุ 5-17 ปี) ผู้ใหญ่	การสำรวจทัศนคติ การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ การวาดรูปสิ่งดีและเลวร้าย • ประสบการณ์ต่างๆ • คน • สถานที่ต่างๆ การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น
	เด็กรู้สึกอย่างไรกับความไม่สงบ และความขัดแย้ง • กลัว • ก้าวร้าว โกรธ การแค้น • เศร้าโศก • ซึมเศร้า	เด็กๆ (อายุ 5-17 ปี) ผู้ใหญ่	การสำรวจทัศนคติ การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น การเขียนเรียงความ การวาดรูปสิ่งดีและเลวร้าย • ประสบการณ์ต่างๆ • คน • สถานที่ต่างๆ
	ความไม่สงบเริ่มอย่างไร ทำไมยังคงมีความไม่สงบ เด็กสามารถทำอะไรได้บ้าง โลกที่ปราศจากความขัดแย้ง เป็นเช่นไร		การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ การสำรวจทัศนคติ การพูดคุยจากภาพวาด วาดภาพและ/หรือการเขียนเรียงความ
2. ประเด็นการคุ้มครองเด็กมีอะไรบ้าง	การล่วงละเมิด • การล่วงละเมิดทางร่างกาย • การล่วงละเมิดทางเพศ • การถูกแสวงประโยชน์ • มีส่วนร่วมในการก่อความไม่สงบและความขัดแย้ง • ถูกใช้แรงงาน • ถูกใช้แรงงานทางเพศ มีปัญหาด้านยาเสพติดและของมีค่า เข้ามาเกี่ยวข้องกับครอบครัว ชุมชน หรือไม่	แหล่งข้อมูล ทฤษฎีภูมิ เด็ก เยาวชนและ ผู้ใหญ่	การเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ (กรุงเทพฯ และกาญจนบุรี) การสำรวจทัศนคติ การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (ตอบแบบสอบถามทางเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์)

คำถามหลัก	คำถามย่อย	กลุ่มเป้าหมาย (ใครที่ตอบได้)	วิธีการ (เราจะค้นหาคำตอบได้อย่างไร)
3. เด็กมีประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคม รวมถึงต่อหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคมนั้นๆ อย่างไรบ้าง	เด็กมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคมในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่อย่างไรได้แก่: • บริการทางสุขภาพ • การศึกษา (ทุกรูปแบบ) • การให้คำปรึกษา • ตำรวจ • กระบวนการยุติธรรม • การกักขัง • การสนับสนุนเด็กและครอบครัว หน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคม รวมถึงตัวเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานและองค์กรเหล่านั้นตอบสนองความต้องการของเด็กได้อย่างไร เด็กรู้สึกว่ามีโอกาสด้านใดบ้าง • ขาดการเข้าถึงการศึกษาหรือการศึกษาต้องหยุดชะงัก • การเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรม • ด้านอื่น ๆ	เด็ก ๆ ผู้ให้บริการ	การวาดรูปแผนที่ในละแวกบ้าน (ทำรายบุคคล) เขียนตอบสี่ประเด็น การเขียนเล่าเรื่อง โรงเรียนของฉัน การสำรวจทัศนคติ การสัมภาษณ์เครือข่าย การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น การสำรวจทัศนคติ การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ การวาดรูปสิ่งที่ดีและเลวร้าย • ประสบการณ์ต่างๆ • คน • สถานที่ต่างๆ
4. มีการสนับสนุนอะไรบ้างที่มีอยู่แล้วซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ในการริเริ่มโครงการต่างๆ ต่อไป	อะไรบ้างที่เด็กคิดและรู้สึกว่าสนับสนุนและคุ้มครองพวกเขา	เด็ก ๆ	ดอกไม้แห่งความสงบสุข การเติมคำในประโยคให้สมบูรณ์ การสัมภาษณ์เครือข่าย

แหล่งที่มา: ตาม คู่มือนักวิจัย (Knowing Children และองค์การยูนิเซฟ พ.ศ. 2550)

ภาคผนวก 2:

รายละเอียดเครื่องมือการวิจัย

ภาพวาด ‘คนดีและไม่ดี’ และ ‘ประสบการณ์ที่ดีและเลวร้าย’

ขอให้เด็กวาดภาพคน ‘ดี’ และคน ‘ไม่ดี’ ภาพแรกในแบบฟอร์มที่จัดเตรียมไว้ให้ จากนั้นวาดภาพประสบการณ์ที่ ‘ดี’ และ ‘เลวร้าย’ ในอีกแบบฟอร์มหนึ่ง

การตอบสนองต่อภาพที่มองเห็น

ใช้หนังสือเล่มเล็กที่จัดเตรียมไว้ โดยให้เด็กดูภาพวาด 6 ภาพตามลำดับเดียวกันดังต่อไปนี้ ภาพแรกเป็นภาพทหารในสวนสาธารณะ ภาพต่อมาเป็นภาพถนนมีตำรวจ (ทั้งสองภาพนี้ เจ้าหน้าที่ในเครื่องแบบอยู่ในฉากที่มีความสงบและมีกิจกรรมต่างๆ ตามปกติ) จากนั้นเป็นภาพห้องพิจารณาในศาล ภาพเด็กถูกคุมขังในห้องขัง ภาพการลงโทษทางกายในโรงเรียน และภาพการลงโทษทางกายที่บ้าน จากนั้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ตน ‘เห็น’ ในภาพวาดแต่ละภาพ และตั้งคำถาม ‘ซัก’ เด็ก เช่นว่า ‘สิ่งนี้เกิดขึ้นบ่อยไหม’ หรือ ‘เคยเกิดแบบนี้กับหนูหรือเปล่า’ จากนั้นผู้วิจัยจึงจดบันทึกคำตอบที่ได้

แผนที่ที่อยู่ของฉันท

แผนที่ที่อยู่ของฉันทเป็นการนำวิธีการเดินสำรวจบริเวณที่อยู่อาศัยแบบปกติมาประยุกต์ โดยการให้เด็กเดินสำรวจรอบหมู่บ้านหรือชุมชนของตน จากนั้นชี้ให้ผู้วิจัยเห็นถึงสถานที่หรืออาคารที่มีความสำคัญต่อพวกเขา ทั้งนี้ในกรณีนี้ จะรวมถึงสถานที่ที่ปลอดภัยและไม่ปลอดภัย แต่เนื่องจากมีประเด็นเรื่องความปลอดภัย จึงไม่อาจใช้วิธีการเช่นนี้ได้ ดังนั้น จึงให้เด็กวาดภาพแผนที่ของชุมชนของตน ระบุด้านที่สำคัญ จากนั้นให้ทำเครื่องหมายสถานที่ที่ปลอดภัย โดยทำเครื่องหมาย (✓) ส่วนสถานที่ที่ไม่ปลอดภัยให้ทำเครื่องหมาย (X) และให้เหตุผลการทำเครื่องหมายกำหนดจุดปลอดภัยและไม่ปลอดภัย

การสำรวจทัศนคติ

การสำรวจทัศนคติประกอบด้วยข้อความจำนวนหนึ่ง (16 ข้อความสำหรับเด็ก และ 15 ข้อความสำหรับผู้ใหญ่) บางข้อความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบ เช่น ‘ฉันชอบทหาร’ และ ‘บางครั้งเมื่อฉันโกรธมาก ฉันอยากแก้แค้นใครสักคน’ ส่วนข้อความอื่นได้แก่ ‘ครอบครัวของฉันดูแลฉันเป็นอย่างดี’ ข้อความนี้อาจจัดได้ว่าเป็นข้อความที่ ‘เป็นกลางในเรื่องของเหตุการณ์ความไม่สงบ’ ผู้ตอบคำถามจะต้องแสดงความคิดเห็นว่าตนเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือไม่ออกความเห็นสำหรับข้อความแต่ละข้อความ นอกจากนี้ ผู้ตอบคำถามยังสามารถให้เหตุผลด้วยว่าเพราะเหตุใดตนจึงเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือไม่ต้องการออกความเห็น

เขียนตอบ 4 ประเด็น

วิธีการที่ง่ายและรวดเร็ววิธีการหนึ่งคือ การเขียนตอบเป็นประเด็น การวิจัยด้วยวิธีนี้คือการให้เด็กเขียนรายการสิ่งที่ตนต้องการ สิ่งที่ตนหวังไว้ในอนาคตและสิ่งที่ตนหวาดกลัว

การเติมข้อความในประโยคให้สมบูรณ์

การเติมข้อความในประโยคให้สมบูรณ์ใช้กับทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้ตอบคำถามจะต้องเขียนข้อความเติมประโยคต่างๆ เช่น

- ฉันรู้สึกสนุก ...
- ฉันโกรธ ...
- เหตุการณ์ความไม่สงบเริ่มขึ้น ...

ผู้ตอบคำถามจะต้องเติมแต่ละประโยคให้สมบูรณ์โดยเขียน ‘สิ่งที่คิดออกเป็นอย่างแรก’

การสัมภาษณ์แบบเครือข่าย

การสัมภาษณ์แบบเครือข่าย ช่วยระบุหาแหล่งที่มาของความช่วยเหลือสนับสนุนที่เด็กแต่ละคนได้รับในสถานการณ์ต่างๆ โดยจะถามคำถามเด็กว่า ‘หนูจะไปหาใคร ...’ ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น

- เมื่อหิว
- เมื่อได้รับข่าวร้าย
- เมื่อต้องการเล่าความลับให้ฟัง

การวาดภาพและ/หรือเขียนเรียงความ

วิธีนี้ใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล มีหัวข้อ 2 หัวข้อคือ ‘โรงเรียนของฉัน’ และ ‘มุมมองเรื่องความสงบสุข’ เด็กจะได้รับสมุดเล่มเล็กๆ เพื่อใช้วาดและ/หรือเขียนเรียงความ

ดอกไม้แห่งความสงบสุข

‘ดอกไม้แห่งความสงบสุข’ เป็นเครื่องมือป้องกัน ถือเป็นส่วนหนึ่งของวิธีปฏิบัติด้านจริยธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กนึกถึงด้านบวกในชีวิตเมื่อสิ้นสุดการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง ‘ดอกไม้แห่งความสงบสุข’ เป็นภาพวาดที่เด็กสามารถนำกลับบ้านได้ ในภาพเป็นรูปดอกไม้มีหก ‘กลีบ’ และมีพื้นที่ว่างในแต่ละกลีบให้เด็กเขียนตอบคำถามต่อไปนี้

- ความทรงจำที่ทำให้ฉันมีความสุขที่สุดคือ ...
- สิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของฉันคือ ...
- ฉันเก่งเรื่อง ...
- หากฝันของฉันเป็นจริง ...
- ฉันรู้สึกปลอดภัย ...
- คนที่รักฉันมากที่สุด ...

อภิธานศัพท์

เด็ก	มนุษย์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี
สิทธิเด็ก	ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการ ได้รับการคุ้มครองจากภัยอันตรายกับทั้งให้เด็กมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ สิทธิเหล่านี้กำหนดไว้ชัดเจนในกฎหมายระหว่างประเทศ ตลอดจนกฎหมายภายในของเกือบทุกประเทศในโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย แสดงให้เห็นถึงความเห็นพ้องต้องกันของมวลมนุษยชาติว่าโลกที่เหมาะสมสำหรับเด็กคือ โลกที่เด็กทุกคนได้รับความคุ้มครอง
การคุ้มครองเด็ก	การคุ้มครองเด็กจากความรุนแรง การกระทำทารุณและการแสวงหาประโยชน์
ยาวี	อักษรที่นำมาจากอักษรอาหรับ และเพิ่มบางอักษรเพื่อให้สอดคล้องกับเสียงในภาษามลายูถิ่นปัตตานี
กระท่อม	ใบของต้นกระท่อม เดิมเคยใช้เป็นยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคหลายโรคที่ไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ปัจจุบันยังใช้เป็นสารเสพติด ที่ออกฤทธิ์ระงับประสาทและกระตุ้นประสาท โดยสารเสพติดประเภทนี้อยู่ในรูปของใบไม้ ผงและประเภทขงดื่ม
มลายูถิ่นปัตตานี	ภาษาถิ่นที่ใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประมาณร้อยละ 80 ของผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พูดภาษาถิ่นนี้
ตาดีกา	การจัดการเรียนการสอนอิสลามให้แก่เด็กมุสลิมระดับประถมศึกษาในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือในตอนเย็นของวันธรรมดา โดยมักใช้สถานที่ของมัสยิด ซึ่งจัดการบริหารโดยชุมชน ในปัจจุบันเรียกว่า ศูนย์อบรมจริยธรรมประจำมัสยิด (ตาดีกา) ซึ่งจัดอยู่ในการศึกษานอกระบบ
ยูนิเซฟ	องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ
ยาบ้า	คำภาษาไทย หมายถึง เมตแอมเฟตตามีน
ออแยะฮะ	คำภาษามลายูถิ่นปัตตานี หมายถึง ‘ผู้ร้าย’ หรือ ‘ผู้ก่อความไม่สงบ’

นังตา (นามแฝง). 2549. *ครูจุหลิง ดอกไม้ใต้เงาโจร*. กรุงเทพฯ: บริษัท สุวรรณการพิมพ์ จำกัด.

ปิยนถ บุนนาค. 2534. นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516). *โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ.

อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟิอีย์ ดินอะ. 2549. *ฝ่าวิกฤตชายแดนใต้ในสายตาของอุस्ताซ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Araya, G., 2006, 'Local patriotism and the need for sound language and education policies in the southern border provinces', in Yusuf, I., and Schmidt, L.P (eds.), *Understanding conflict and approaching peace in Southern Thailand*, Bangkok, Konrad-Adenauer-Stiftung e. V., 17-51.

Ardener, E., 1975, 'Belief and the problem of women', in Ardener, S., (ed.), *Perceiving women*, New York, John Wiley, 1-17.

Bonura, C., 2007, 'Indeterminate geographies of political violence in southern Thailand', Presentation for the Department of Political Sciences, Thammasat University, Bangkok, June 11, 2007, http://www.polsci.tu.ac.th/PHD/download_file/igpvst.pdf

Bush, Kenneth D., and Saltarelli, Diana, 2000, *The two faces of education in ethnic conflict: Towards a peacebuilding education for children*, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.

Committee on the Rights of the Child, 2004, Consideration of Reports Submitted by States parties under article 44 of the Convention, Second periodic report of States parties due in 1999, Thailand, 7 June 2004, CRC/C/ 83/ADD.15 31 May 2005

Dorairajoo, S., 2007, 'Gendered lives, gendered narratives: Stories from a Muslim fishing village in southern Thailand', in Waterson, R., ed., *Southeast Asian lives*, Ohio University Press, 278-313.

Ennew, J., and Plateau, D.P., 2004, *How to research the physical and emotional punishment of children*, Bangkok, Save the Children Sweden.

Hart, J., and Tyrer, B., 2006, *Research with children living in situations of armed conflict: Concepts, ethics and methods*, Oxford, Refugee Studies Centre Working Paper No. 30

Human Rights Watch, 2007a, *No one is safe: Insurgent violence against civilians in Thailand's Southern Border Provinces*, Vol 19 No 13c, New York.

Human Rights Watch, 2007b, 'Thailand: Government-backed militias enflame violence' in Human Rights News, April 18, 2007 <http://hrw.org/english/docs/2007/04/18/thaila15729.htm>

International Crisis Group, 2007, *Southern Thailand: The impact of the coup*, Asia Report No. 129, March 2007, Jakarta/Brussels, International Crisis Group.

Inter-Parliamentary Union and UNICEF, 2004, *Child protection: A handbook for parliamentarians*, Geneva, UNICEF.

Knowing Children and UNICEF Thailand, 2007, *Researchers' manual: Situation analysis: children's perceptions of child protection issues in conflict-affected areas of Thailand*, unpublished, Bangkok, Knowing Children.

Mulder, N., 1997, *Thai images: The culture of the public world*, Chiang Mai, Silkworm Books.

Naronggraksakhet, I., 2006, 'Educational change for building peace in southern border provinces of Thailand', in Yusuf, I., and Schmidt, L.P., (eds.), *Understanding conflict and approaching peace in Southern Thailand*, Bangkok, Konrad-Adenauer-Stiftung e. V. 128-168.

National Reconciliation Commission, 2006, *Overcoming violence through the power of reconciliation: Report of the National Reconciliation Commission*, 16 May 2006.

Oster, E., 2005, 'Hepatitis B and the case of the missing women', in *Journal of Political Economy*, Vol. 113, No. 6, 1163-1216.

Satha-Anand, C., 2006, 'Understanding reconciliation problematique in Thai society', in Yusuf, I., and Schmidt, L.P., (eds) *Understanding conflict and approaching peace in Southern Thailand*, Bangkok, Konrad-Adenauer-Stiftung e. V. 52-74.

UNICEF, 1997, *Children and their families in a changing Thai society*, Bangkok, UNICEF Thailand Country Office.

UNICEF, 2005, *Children and young people in Thailand's southernmost province: UNICEF situation analysis*, Bangkok, UNICEF Thailand Country Office.

UNICEF Thailand Country Office, Save the Children Sweden and UK, Knowing Children, 2007, *Situation analysis: Child protection issues after the 2004 tsunami in Thailand*, Bangkok, Unpublished research report.

UNICEF and the Office of the Special Representative on Children and Armed Conflict, 2001, *Will you listen? Young voices from conflict zones*, A/62/228.

United Nations, 1996, *The impact of armed conflict on children*, 'Machel Report, 26 Aug 1996 A/51/306.

United Nations, 2001, *The Machel Review (1996-2000)*, 26 Jan 2001 A/55/749.

Yusuf, I., and Schmidt, L.P., (eds), 2006, *Understanding conflict and approaching peace in Southern Thailand*, 2006, Konrad-Adenauer-Stiftung e. V.

Zelizer, V. A., 1994, *Pricing the priceless child: The changing social value of children*, Princeton, Princeton University Press,

Web references for Thai Government data

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน,

<http://www.bopp.go.th/s/bopp/default.php?AccName=bopp&PaName=dataschool&AcclId=1&PatId=4&Pald=220>
(accessed 17th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

<http://210.1.20.11RubStudents50/index.php> (accessed 17th July 2007)

กรมการปกครอง, <http://www.dopa.go.th/hpstat9/people2.htm> (accessed 17th July 2007)

กรมการปกครอง, <http://www.dopa.go.th/hpstat9/people2.htm> (accessed 17th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

<http://210.1.20.11RubStudents50/index.php> (accessed 17th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

http://doc.obec.go.th/rubStudent50/report/tab7_spt.php (accessed 19th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

http://210.1.20.11/reportDataOnweb/report/indexsum_prov.php (accessed 19th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

http://doc.obec.go.th/rubStudent50/report/tab7_spt.php (accessed 19th July 2007)

ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

http://210.1.20.11/reportDataOnweb/report/indexsum_prov.php (accessed 19th July 2007)

ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้,

<http://203.172.196.185/~boardinfo/data/2/0081.html> (accessed 30 January 2008) and

<http://www.coad3.org/coad3-inspect12/index.php> (accessed 13 February 2008)

Apawacharutcherernmuang, D., 1998

<http://www.tambol.com/municipal/data8.asp> (accessed 26th June 2007).

Web resources consulted for section on substance use (accessed May 2007)

International Narcotics Control Strategy Report – 2007 Released by the Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs,

http://www.shaps.hawaii.edu/drugs/incsr2007/incsr_2007_thailand.html

US Department of State International Narcotics Control Strategy Report -2005, Released by the Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, March 2005,

<http://www.state.gov/p/inl/rls/nrcrpt/2005/vol1/html/42367.htm>

Thompson, Tony, 2004, 'Herbal craze puts drug users on a legal high', Sunday August 8, 2004,

The Observer http://observer.guardian.co.uk/uk_news/story/0,6903,1278581,00.html

